

Ненад С. Тешћ
Универзитет у Београду
Правни факултет
nenad.tesic@ius.bg.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9101-7371

О ИЗВРШЕЊУ НА ДИГИТАЛНИМ ДОБРИМА*

Сажетак: У центру наше анализе у овој ирилици нацло се иринудно намирење извршних иоверилаца из дигиталних добара. При том, иоираживање може да ласи на криио добра, али и на националну или сирану валуиу. Иако законодавац не искључује моућност да се у извршном иосиуику намире и иоираживања обезбеђена залом, шакав развој доађаја ће у иракси биши сразмерно мање засиуиљен. По иравилу ће, за случај неизмирења уоворне обавезе, заложни иоверилац, иуишем самоизвршивои (иамейнои) уовора, за себе уовориши вансудско намирење иреузимањем иредмеиша залоте. Сиоиа је акценати у раду сшављен на иринудно намирење оних иоираживања која нису обезбеђена. Дишнална имовина је иосебним законом изречно реулисана у сриском ираву. Међуишим, иринудном извршењу на дигиталним добрима није иоклоњена иримерена иажња. Законодавац у маиеријално иравној норми крајње шциуро уиуђује да ће се у иолегу извршења на дигиталној имовини иримењиваиши Закон о извршењу и обезбеђењу, а да ни односна иороцесно иравна норма о извршењу на друиим имовинским иравима извршној дужника (иашении, жии и друио) није мноо оиширнија. Од сиуиања на снау Закона о дигиталној имовини, у овом иолегу се нишиа значајније није ироменило, иравна књижевност је остала нема у иолегу иринудној намирења необезбеђених иоверилаца из дигиталне имовине. Изгледа да у судској иракси није било иредлоиа за извршење на дигиталној имовини, шако да домаћи судови нису обајављивали свој сшав овим иоводом. Код шаково сшања сшвари, иред иравним иисцима се ошварају два иуиша: један једно-

* Рад је настао у оквиру истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Београду, „Савремени проблеми правног система Србије“ за 2023. годину. Аутор дугује нарочиту захвалност професору Грађанског процесног права, др Марку Кнежевићу, са Универзитета у Новом Саду, за пријатељско читање овог рада и указивање на значајне мањкавости које су одговарајућим интервенцијама у тексту, надам се сведене на разумну меру.

с̄тавнији и добро по̄лочан који по̄чива на т̄врдњи да је ӣринудно извршење на дигиталним добрима у ср̄ском ӣраву до изречној законској нормирања по̄себној средствӣа извршења неодоуш̄иено и дрӯи „иӯиел̄ак кроз ӣрње“ по̄ коме је на основу по̄стојећих ӣройиса у нашем ӣраву доуш̄иено извршење на дигиталним добрима, али да би имајући у виду им̄ератив ӣравне сӣурнос̄и и међународне ак̄ије усмерене на хармонизацију ӣрава извршења *de lege ferenda*, без одла̄ања, ӣребало де̄тално формулисати ӣроцесне норме у по̄леду по̄себној средствӣа извршења које би нарочито водиле рачуна о ӣрироди и сӣецифичним одликама дигиталних добара.

Кључне речи: дигитална имовина.- извршење.- намирење необезбеђеној по̄ӣраживања.- забрана рас̄ола̄ања.- кон̄ирола ӣривајној кључа.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1.1. Дигитална имовина као важан сегмент дигиталне трансформације

Научни и технолошки развој убрзано мења друштвено-економске одnose у свету. Неки од резултата дигиталне трансформације су, интернет интелигентних уређаја, (*internet of things*), 3Д принтери, вештачка интелигенција (*artificial intelligence*) и сл.¹ Један од импресивних успеха тзв. четврте индустријске револуције² је и технологија нанизаних блокова (*blockchain technology*).³ Ова технологија се обично описује као кључно средство за иновације у Европи и свету, и између осталог је оваплоћена у свом првом и за сада вероватно најзначајнијем производу: виртуелној валути – *Bitcoin*. Може се рећи да је ова виртуелна валута својеврсно језгро из кога је све почело и из кога су се касније разгранале бројне подврсте дигиталних добара.⁴ Жива економска интеракција поводом дигиталних добара отворила је бројне дилеме у приватном праву, као што су заштита потрошача дигиталне

¹ Опширније о процесу дигиталне трансформације. Ненад Тешић, „Бити или не бити – Да ли је дигитална трансформација у време пандемије COVID-19 спас за потрошаче, или их, у контексту нове реалности на тржишту, чини нарочито рањивим?“ *Архив за ӣравне и груш̄ивене науке* 3-4/2021, 252.

² Ратко Узуновић, „Индустрија 4.0“ – револуција или еволуција,“ 03.01.2023. <https://www.politika.rs/scc/clanak/531192/Industrija-4-0-revolucija-ili-evolucija>, 04. септембар 2023.

³ „Blockchain: a key enabler to innovation in Europe and the world, Shaping Europe’s digital future“, 08 July 2022 <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/events/blockchain-key-enabler-innovation-europe-and-world>, 04.09.2023.

⁴ Ненад Тешић, „Само је небо граница, О заснивању залогe на дигиталним добрима“, *Усклађивање по̄словној ӣрава Србије с ӣравом Европске уније -2022*, (ур. Вук Радовић), Београд 2022, 252.

имовине,⁵ начин њеног наслеђивања,⁶ али и уште теме о употреби савремених *blockchain* технологија у приватном праву у сфери евиденције права на непокретностима⁷ и покретним стварима,⁸ генерисању електронских заступника за гласање на скупштини акционара⁹ и сл. Између осталог, постављено је и питање да ли дигитална добра, осим што служе за инвестирање, као средство размене и плаћања могу да имају и функцију имовине подобне за принудно намирење потраживања?¹⁰

1.2. Нормативни оквир

Законом о дигиталној имовини¹¹ регулисана су бројна приватноправна питања, као што је залагање дигиталне имовине,¹² регистар заложног права на дигиталној имовини,¹³ вансудско намирење из заложене дигиталне имовине, забележба спора, фидуција на дигиталној имовини,¹⁴ и сл.

⁵ Опширније Татјана Јованић, „Криптовалуте као нови изазов заштите потрошача“, <http://pravnikafakultet.rs/wp-content/uploads/2021/06/20-Tatjana-Jovanic.pdf>, 04.09.2023. Борко Михајловић, „Заштита потрошача на тржишту дигиталне имовине“, *Зборник радова „XXI век – век услуга и Услужној права“*, Крагујевац, 2021.

Ágnes Horváth, Protection of consumers provided in the proposal for a regulation of markets in cryptoassets, <http://pravnikafakultet.rs/wp-content/uploads/2021/06/21-Agnes-Horvath.pdf>, 04. септембар 2023.

⁶ Jainam Chirag Shah, *et al.* „Crypto-Wills: Transferring Digital Assets by Maintaining Wills on the Blockchain“, Apr 2020, In book: Communication and Intelligent Systems.

⁷ Tatjana Josipović, „Izazovi digitalizacije zemljišnih knjiga načelo publiciteta stvarnih prava Vs načelo zaštite osobnih podataka“, *Liber amicorum profesor dr Mirko Vasiljević* (ur. Dušan V. Popović), Beograd 2021, 679–703. Vermont Secretary of State. 2019. „*Blockchains for Public Recordkeeping and for Recording Land Records*“, A White Paper of the Vermont State Archives and Records Administration. January 15th.

⁸ Yaman Gürsel, Keeping up with the Times: The Transformation of the Publicity Regime with New Movable Property Security Rights and Developments in Blockchain Technology, *European Property Law Journal*, vol. 9, no. 2-3/2020, 73 и даље.

⁹ Rainer Kulms, „Blockchain law: An introduction“, *Pravo i privreda*, vol. 57, 7–9/2019, 320 и даље.

¹⁰ „Принудно остварити једно новчано потраживање у извршном поступку подразумева принудно остварење имовинске одговорности (nem. zwangsweise Realisierung der Vermögenshaftung) – имовина доступна заплени служи као фонд одговорности намирењу повериоца. Према томе, имовина једног дужника није никаква „општа залога“, већ фонд одговорности.“ Убедљиве аргументе у прилог овом ставу даје проф. Кнежевић. Вид.: Марко Кнежевић, „Пленидбено заложно право на покретним стварима“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 2/2022, 461.

¹¹ Закон о дигиталној имовини –ЗДИ, *Сл. гласник РС*, бр. 153/2020. Овај Закон је ступио на снагу 29. децембра 2020. године, а примењује се од 29. јуна 2021. године.

¹² Опширније вид.: Н. Тешић, (2022) 252 и даље.

¹³ ЗДИ чл. 117.

¹⁴ Уопште о фидуцијарном преносу својине као средству обезбеђења потраживања. Ненад Тешић, „Фидуцијарни пренос својине као средство обезбеђења потраживања“, *Правни живот* 10/2002, 107 и даље.

Према ЗДИ, на „поступак принудног намирења потраживања извршних поверилаца на дигиталној имовини сходно се примењују одредбе закона којим се уређују извршење и обезбеђење“.¹⁵

На сличан начин, законодавац поступа код колективног намирења поверилаца у погледу положаја заложног повериоца и фидуцијара¹⁶ у стечају. „У случају стечајног поступка над имовином залогодавца, на намирење из вредности предмета заложног права примењују се правила закона којим се уређује стечај“.¹⁷ Сумаран законодавни приступ отвара бројне дилеме. Остаје нејасно: која извршна исправа може бити основ за извршење на дигиталним добрима, које потраживање може да се намирује, како одредити средство и предмет извршења, како пронаћи предмет извршења и повезати га недвосмислено са извршним дужником, како спречити извршног дужника да и поред покретања извршног поступка располаже дигиталним добрима која су предмет извршења, како спровести извршење у што краћем року, водећи рачуна о ефикасности поступка, али не занемарујући интересе извршног дужника и трећих лица?

Образложење за такво поступање може се наћи у одређењу законодавца да не треба мешати материјалноправне и процесне норме, а у одређеној мери и ставу да је намирење повериоца кроз извршни поступак у пословној пракси мало вероватно. За сада нема јавно објављених информација да је Министарство правде у оквиру напора на модернизацији српског законодавства основало радну групу са задатком формулисања нацрта измена и допуна ЗИО којим би се детаљно регулисало посебно средство извршења на дигиталним добрима, али ни гласова да изостанак такве регулативе ствара било какве проблеме на тржишту.

2. ШТА БИ БИЛО, КАД БИ БИЛО?

2.1. Потенцијални извршни повериоци

ЗИО дефинише извршног повериоца као „лице чије се потраживање намирује у извршном поступку или обезбеђује у поступку обезбеђења“.¹⁸

¹⁵ ЗДИ чл. 14, ст. 5.

¹⁶ ЗДИ чл. 122, ст. 1.

¹⁷ „Осим ако није другачије прописано овим законом“. ЗДИ чл. 102. У нормативном смислу, законодавац се код колективног намирења поверилаца јасно одредило да је ЗДИ *lex specialis* у односу на закон којим је регулисан стечај. У погледу извршења и обезбеђења на дигиталној имовини, изостала је фраза „осим ако није другачије прописано овим законом“, тако да однос Закона о извршењу и обезбеђењу и ЗДИ није прецизиран самим законом. У случају потребе за тумачењем, по природи ствари, суд би закључио да је у погледу извршења на дигиталним добрима ЗИО *lex specialis* у односу на ЗДИ:

¹⁸ Закон о извршењу и обезбеђењу – ЗИО, *Сл. гласник РС*, бр. 106/2015, 106/2016 – аутентично тумачење, 113/2017 – аутентично тумачење, 54/2019, 9/2020 – аутентично тумачење и 10/2023 – др. Закон, чл. 2, ст. 1, тач. 2.

Финансијским институцијама под контролом Народне банке Србије (НБС) је Законом забрањено да прихватају дигиталну имовину као средство обезбеђења.¹⁹ Из тог разлога, може се очекивати да ће потраживања обезбеђена дигиталним добрима у Републици Србији углавном припадати зајмодавцима који не долазе из сектора банкарства, већ, пре свега, оним повериоцима који врше позајмљивање преко интернет платформи (*peer-to-peer lending*).²⁰ Ако ће обезбеђена потраживања претежно бити генерисана из алтернативних извора финансирања,²¹ онда ће, тим пре, необезбеђена потраживања према имаоцима дигиталних добара припадати повериоцима који зајам одобравају на неки нетрадиционалан начин.²²

2.2. Потенцијални извршни дужници

ЗИО дефинише извршног дужника као „лице према коме се потраживање намирује у извршном поступку или обезбеђује у поступку обезбеђења“.²³

Ако се извршење спроводи у односу на дигитална добра, као потенцијални извршни дужник јавља се њихов власник, односно лице које има својство имаоца дигиталне имовине којом може слободно располагати. Сличну формулацију садржи ЗДИ по којој залогодавац дигиталне имовине не мора бити ислучиво њен власник, већ и лице које има својство имаоца дигиталне имовине којом може слободно располагати, с тим да није одређен круг субјеката који могу стећи такво својство. Срећом, имаоци дигиталне имовине су изричито дефинисани одговарајућом одлуком надзорног органа. Између осталих, то су лица која су стекла виртуелну валуту учествовањем у пружању услуге рачунарског потврђивања трансакција у информационим системима који се односе на одређену виртуелну валуту (оригинарни стицаоци) или на основу непосредне куповине од продавца виртуелних валута

¹⁹ ЗДИ чл. 13, ст. 6.

²⁰ „P2PL се дефинише као коришћење електронске платформе која повезује зајмодавце и зајмопримце ради одобравања необезбеђеног зајма или зајма обезбеђеног хипотеком на непокретности“. International Financial Consumer Protection Organisation (FinCoNet), *Report on the Digitalisation of ShortTerm, High-Cost Consumer Credit*, 20 November 2017. Према неким ауторима, реер-то-реер (P₂P) пословање ће временом као економски ефикаснија форма организације евентуално преовладати у односу на традиционални банкарски бизнис модел. Rainer Lenz, „Peer-to-Peer Lending: Opportunities and Risks“ *European Journal of Risk Regulation*, 7(4) 2016, 688 и даље.

²¹ Банке обично нису спремне да прате технолошке *start up* –ове, па у овој области примат имају високо ризични *Venture Capital* и *Private Equity* фондови. Douglas Cumming, Sofia Johan, *Venture capital and private equity contracting* (2nd ed). (2013) Cambridge, Massachusetts.

²² Ryan Middleton, Noah Walters, „What is crypto lending? Key legal considerations for lenders“, <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2021/december/10/what-is-crypto-lending-key-legal-considerations-for-lenders>, 04. септембар 2023.

²³ ЗИО чл. 2, ст. 1, тач. 3.

(деривативни стицаоци), независно од пружаоца услуга повезаних с виртуелним валутама.²⁴ У овом погледу од великог је значаја успостављање евиденције ималаца виртуелних валута.²⁵ С тим да НБС може техничким упутством ближе уредити начин остваривања увида у податке из евиденције ималаца виртуелних валута путем апликативних решења.

Као потецјални извршни дужници, у овом контексту, се појављују углавном технолошки *start up*-ови,²⁶ на њиховом путу до стицања статуса *scale-up* компанија.²⁷

У неким случајевима за вођење извршног поступка ће бити од значаја и податак о дужнику извршног дужника. На пример, ако је природа дигиталног добра таква да извршном дужнику доноси одређено потраживање према трећем лицу.²⁸

2.3. Потенцијалне извршне исправе

Према ЗИО, „извршна исправа је подобна да се на основу ње донесе решење о извршењу ако садржи податке о извршном повериоцу, извршном дужнику и предмет, врсту и обим испуњења обавезе“. Повериоцу који је засновао обезбеђење на дигиталним добрима углавном и не треба извршна исправа, пошто ће заложни поверилац посебном уговорном одредбом о на-

²⁴ Одлука о ближим условима и начину вођења евиденције ималаца виртуелних валута, тачка 3.2.

²⁵ У овом погледу је значајно нагласити да упис у ову евиденцију не зависи од воље имаоца, већ постоји обавезност уписа. Према Закону, пружаоци услуга повезаних с виртуелним валутама дужни су да Народној банци Србије достављају податке о правним лицима и предузетницима који су корисници виртуелних валута. ЗДИ чл. 85, ст. 1. Између осталог и адресу виртуелних валута коју корисник виртуелних валута користи, односно користио је за извршење трансакције с виртуелним валутама, а ако користи неколико адреса – све адресе виртуелних валута. Притом пружаоци услуга повезаних с виртуелним валутама одговарају за тачност и потпуност података, ЗДИ чл. 85, ст. 2.

²⁶ Joern H. Block, *et al.* „The entrepreneurial finance markets of the future: A comparison of crowdfunding and initial coin offerings,” *Small Business Economics*, 57(2) 2021, 865 i dalje.

²⁷ Angelo Cavallo, *et al.* „Fostering digital entrepreneurship from startup to scaleup: The role of venture capital funds and angel groups,” *Technological Forecasting and Social Change*, 145/2019, 24 и даље.

²⁸ У Републици Србији, компанији Финспот је одобрено објављивање белог папира за иницијалну понуду 35.250 Финспот факторинг токена, номиналне вредности 1.000 динара и укупне вредности емисије 35,25 милиона динара. Вид.: „У први српски дигитални токен ФИН до сада уложено више од 100.000 евра“, 24.6.2022, <https://biznis.rs/vesti/u-prvi-srpski-digitalni-token-fin-do-sada-ulozeno-vise-od-100-000-evra>, 04.09.2023. Ови дигитални токени су пласирани на тржиште са слоганом „кад порастем бићу велика лова“ и „и паре имају право на раст“ обећавајући инвеститорима зараду и до 10% годишње. „Токенизација, Нова финансијска решења. Јер и паре имају право на раст“. https://finspot.com/index.php/tokenizacija/?utm_campaign=Fin_Digitalni_Tokeni_jan_2023&utm_source=Finspot_750x200&utm_medium=%-2FBlic_750x200, 04. септембар 2023.

мирењу за себе уговорити могућност присвајања предмета залогe. Такав уговор неће имати својство извршне исправе, као што је то случај код извршне хипотеке,²⁹ нити ће се као извршна исправа користити извод из регистра као код регистроване залогe.³⁰ Уговорени услови залагања могу бити спроведни у дело помоћу самоизвршивог паметног уговора³¹ (*self-executing contracts written in coding language*). Ако дужник не испуни обавезу о доспелости споразум бива активиран и оптерећено добро доспева под потпуну контролу обезбеђеног повериоца који га присваја по одређеној цени на име намирења или му омогућава принудно намирење кроз уновчење предмета залогe. Као што смо већ указали, у овом раду акценат смо ставили на намирење необезбеђених поверилаца који ће извршни поступак, по правилу, иницирати на основу домаћих и страних извршних исправа:³² пресуда, али и арбитражних одлука.³³ Сведоци смо убрзаног развоја „индустрије специјализованих арбитража са извршењима на blockchain- у, па се будућности може очекивати да ће стране бирати меродавно право и јурисдикцију на основу њеног приступа споровима везаним за блокчеин и могућности за ефикасно аутоматско извршење.“³⁴ Изгледа да ће се због специфичне бестелесне природе дигиталних добара, с једне стране и просечног трајања парничног поступка, с друге стране, пред српским судовима у пракси редовно подносити предлози за одређивање привремене мере. Ако поверилац не успе са захтевом за привремену меру, каснија правноснажна и извршна пресуда у његову корист неће имати већи практични значај.

²⁹ Ненад Тешић, „О извршности заложне изјаве“ *Правни животи* 10/2019, 489 и даље.

³⁰ Ненад Тешић, „О извршности извода из регистра залогa“ *Усклађивање њословној љрава Србије с љравом Европске уније* – 2020, (ур. Вук Радовић), 513 и даље.

³¹ Nick Szabo, *The Idea of Smart Contracts*, 1997, <http://szabo.best.vwh.net/idea.html>, 04.09.2023. Упркос, добрих страна паметних уговора, неколико недостатака утичу на њихову недовољну заступљеност, изражене безбедносне претње, различите правне дилеме и сл. Shafaq Naheed Khan, *et al*, „Blockchain smart contracts: Applications, challenges, and future trends, Peer-to-Peer Networking and Applications” volume 14, 18 April 2021, 2901–2925, Springerlink. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12083-021-01127-0>, 04. септембар 2023.

³² „Страна извршна исправа извршава се исто као домаћа, ако гласи на приватноправно потраживање и призната је пред домаћим судом“. ЗИО чл. 46, ст. 1.

³³ Maxim Chevalier, „Arbitration Tech Toolbox: Is a Mexican Court Decision the First Stone to Bridging the Blockchain Arbitral Order with National Legal Orders?“, March 4, 2022. Софтвер за on-chain извршење би унео револуцију у повраћај дигиталних добара и умањео траснакционе трошкове, док би међународна арбитража била најбоље место да се искористи пун потенцијал такве иновације. Filippo Zuti Giachetti, Cross-Jurisdictional, Quasi-Instantaneous Enforcement: Fact Or Fiction?, <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2023/04/12/cross-jurisdictional-quasi-instantaneous-enforcement-fact-or-fiction/>, 04. септембар 2023.

³⁴ („Handling of execution issues may be central to the choice of court”). Zhen Er Low, Commentary, „Execution of Judgements on the Blockchain- A Practical Legal Commentary”, *Harv. J.L. & Tech. Dig.* 14/2021, <https://jolt.law.harvard.edu/d>, 04. септембар 2023.

2.4. Које потраживање би се намиривало?

Према ЗИО „потраживање” означава право извршног повериоца да захтева од извршног дужника одређено: давање, чињење, нечињење или трпљење.

Појам извршење на дигиталним добрима обухвата:

- поступак којим се захтева предаја индивидуално одређеног дигиталног добра, на пример *NFT*-а одређеног аутора, одређеног назива који припада одређеној колекцији и сл.³⁵
- поступак намирења новчаног потраживања исказаног у домаћој или страниој националној валути (*fiat currency*)
- поступак намирења потраживања исказаног у дигиталној валути (*digital currency*).³⁶

3. ШТА БИ БИО ПРЕДМЕТ ИЗВРШЕЊА?

Предмети извршења се могу дефинисати као ствари и права која су у промету у нису изузета од принудног извршења. Подели предмета извршења на ствари и права може се придодати и трећа категорија – дигитална добра која су релативно нови имовински феномен чији развој почиње 2008 године креирањем *Bitcoin*-а.³⁷ У међувремену, тржишна вредност ове имовине и заступљеност тзв. крипто економије значајно је порасла,³⁸ па су се природно наметнула и питања о дигиталном извршењу које као сложен појам обухвата извршење у односу на дигитална добра.³⁹

³⁵ На пример Мајк Винкелман (*Mike Winkelmann*) – дигитални уметник познатији као Беепле је на аукцији организованој од стране аукцијске куће Кристи продао свој *NFT*- колаж под називом: „Everydays – The First 5000 Days” за 69 милиона долара. Вид.: Jacob Kastrenakes, „Beeple sold an NFT for \$69 million“, Mar 11, 2021, <https://www.theverge.com/2021/3/11/22325054/beeple-christies-nft-sale-cost-everydays-69-million>, 04. септембар 2023.

³⁶ Mildred Chidinma Okoye, Jeremy Clark, „Toward Cryptocurrency Lending” In: Zohar, A., et al. *Financial Cryptography and Data Security*. FC 2018. Lecture Notes in Computer Science, vol 10958. 2019. Springer, Berlin, Heidelberg.

³⁷ Иако се у српском језику израз „добро“ једнако користи за имовинска и неимовинска добра. Чини се да је у конкретном случају довољно разумљиво ако употребимо једноставнији израз „дигитално добро“ без наглашавања да су предмет извршења искључиво „имовинска добра“, с тим да се у зависности од околности може користити и потпунији израз „дигитална имовинска добра“, као антоним синтагми „дигитална лична добра“.

³⁸ F. Zuti Giachetti, (2023), <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2023/04/12/cross-jurisdictional-quasi-instantaneous-enforcement-fact-or-fiction>, 04. септембар 2023.

³⁹ Према Global Code of Digital Enforcement који предлаже стандардну процедуру за заплону дигиталних добара у приватној својини, израз дигитално извршење (eng. „digital enforcement”) се не односи само на процесне аспекте извршења (*e-enforcement*), већ и на материјалноправне аспекте извршења у односу на дигитална добра. С тим да је е-извршење могуће и у односу на дигитална добра. Global Code of Digital Enforcement, UIHJ Publication, November 2021, <https://www.uihj.com/downloads-2/global-code-of-enforcement/>, 04. септембар 2023.

Не постоји јединствена дефиниција дигиталних добара (*digital assets*), с тим што треба нагласити се упоредо са овим термином, користи и појам крипто-добра (*crypto-assets*). За потреба овог рада, навешћемо неколико могућих дефиниција дигиталних добара које заједно осликавају вишезначност овог појма, његово садашње разумевање, али и евентуалне правце будућег развоја.

„ММФ дефинише дигитална добра као дигиталну представу вредности која је могућа услед напредне криптографије и технологије дистрибуиране главне књиге (*distributed ledger technology*). Ова добра су деноминована у сопственим јединицама и могу се преносити међу припадницима групе без посредника.⁴⁰

UNIDROIT радна група за дигитална добра и приватно право (*Digital Assets and Private Law Working Group*) дигитална добра разуме као електронски запис који се састоји од информација ускладиштених у електронском или другом бестелесном медију коме је могуће изнова приступити или електронски запис који је подобан да буде предмет контроле.⁴¹

Комитет за Једнообразни трговачки законик и непредне технологије у САД (*Uniform Commercial Code and Emerging Technologies Committee*), дефинише дигитално добро као електронски запис који је подобан да контролише (*electronic record which is capable of being subject to control*).⁴²

Европска комисија у предлогу Уредбе о тржиштима крипто добара (*Markets in Crypto-Assets (MiCA)*) чије се усвајање ускоро очекује, дефинише крипто добра тако да подразумевају дигиталну представу вредности и права које се могу преносити и складиштити електронски користећи технологију дистрибуиране главне књиге или сличну технологију.⁴³

У српском праву, „дигитална имовина, односно виртуелна имовина, означава дигитални запис вредности који се може дигитално куповати, про-

⁴⁰ Donge He, 'Monetary Policy in the Digital Age' IMF Finance & Development, June 2018, Vol 55, No 2 .

⁴¹ („*Electronic record*“ consists of information stored in an electronic or other intangible medium, which is capable of being retrieved” and “an electronic record which is capable of being subject to control“). UNIDROIT, Digital Assets and Private Law Working Group, Study LXXXII – W.G.5 – Doc. 3: Master Copy of the Principles, plus Commentary (with Questions), March 2022, 7: <https://www.unidroit.org/wpcontent/uploads/2022/03/W.G.5.-Doc.-3-Master-Copy-Principles-plus-Comments-with-Questions.pdf>, 04. септембар 2023.

⁴² Financial Action Task Force (FATF) дефинише виртуелна добра као дигиталну представу вредности којом се може дигитално трговати, која се може користити за плаћање или у инвестициону сврху. Виртуелне валуте не укључују дигиталне представе валута које издаје држава (*fiat currencies*), хартије од вредности и слична финансијска добра нормирана другом регулативом.

⁴³ (*'Cryptoassets' to encompass any 'digital representation of value or rights which may be transferred and stored electronically, using distributed ledger technology or similar technology*). Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937 (MiCA).

давати, размењивати или преносити и који се може користити као средство размене или у сврху улагања, при чему дигитална имовина не укључује дигиталне записе валута које су законско средство плаћања и другу финансијску имовину која је уређена другим законима, осим када је Законом другачије прописано⁴⁴.

3.1. Како прибавити податаке о дигиталним добрима?

За претпоставити је да ће због тешкоћа у проналажењу дигиталних добара, извршни повериоци у српском праву подносити предлог за извршења на целокупној имовини извршног дужника, да би касније у поступку спровођења извршења јавни извршитељ користећи јавноправна овлашћења прибавио прецизније податке о потенцијалном дигиталном добру извршног дужника подобном за уновчење. Упркос иницијално распрострањеном ставу да дигитална добра омогућавају анонимни пренос, временом се у међународној пракси испоставило да је могуће испратити улазне и излазне трансакције на дигиталним новчаницима и повезати их са стварним идентитетима њихових власника.⁴⁵

ЗДИ прописује да Народна банка Србије (НБС) у електронском облику води евиденцију података о имаоцима виртуелних валута.⁴⁶ Са овом нормом је комплементарно правило да су пружаоци услуга повезаних с виртуелним валутама дужни да НБС достављају податке о правним лицима и предузетницима који су корисници виртуелних валута.⁴⁷ Иако подаци из ове евиденције нису јавно доступни⁴⁸ и на њих се примењују правила о пословној

⁴⁴ ЗДИ чл. 2, ст. 1, тач. 1. Тако о различитим дефиницијама појма дигиталних добара и Н. Тешић, (2022), 266.

⁴⁵ С тим у вези развила се нова услужна делатност компанија специјализованих за blockchain аналитику и форензичке истраге дигиталних трансакција. „A new industry has emerged of companies specializing in blockchain analytics services and forensic investigations of digital transactions”. [https://www.law.com/newyorklawjournal/2022/12/09/judgment-enforcement-in-the-new-age-of-digital-](https://www.law.com/newyorklawjournal/2022/12/09/judgment-enforcement-in-the-new-age-of-digital-assets/?slreturn=20230705051219)

[assets/?slreturn=20230705051219](https://www.law.com/newyorklawjournal/2022/12/09/judgment-enforcement-in-the-new-age-of-digital-assets/?slreturn=20230705051219), 04. септембар 2023. Процес често укључује форензичку анализу њиховог рачунара или телефона да би се идентификовала адреса новчаника, а затим следи накнадна анализа. ITbiz, „Муж током развода сакрио пола милиона долара у биткоине: Новац су пронашли крипто ловци“, 23.05.23, <https://biznis.telegraf.rs/it-biz/3683736-muz-sakrio-imovinu-u-bitkoine>, 04. септембар 2023.

⁴⁶ ЗДИ чл. 85, ст. 4.

⁴⁷ ЗДИ чл. 75, ст. 1. Између осталог пословно име или скраћено пословно име корисника виртуелних валута, адресу седишта корисника виртуелних валута, а за корисника који је страном правно лице и назив државе, матични број корисника виртуелних валута, односно другу одговарајућу идентификациону ознаку за корисника виртуелних валута који је страном правно лице (нпр. евиденциони број који одређује надлежни државни орган), порески идентификациони број корисника виртуелних валута.

⁴⁸ ЗДИ чл. 85, ст. 6.

тајни,⁴⁹ пружаоци услуга повезаних с дигиталном имовином и други обвезници чувања пословне тајне су у одређеним случајевима ослобођени ове дужности. Између осталог, пружаоци услуга повезаних са дигиталном имовином могу трећим лицима саопштити или доставити податке у вези са поступком извршења или обезбеђења на имовини корисника дигиталне имовине, на основу захтева суда, јавног извршитеља или другог надлежног органа у том поступку.⁵⁰

Иако је у погледу прибављање података о имовини извршног дужника, ЗИО отишао у погрешном правцу – затвореног броја података подобних за прибављање (*numerus clausus*), тако да прецизно наводи које податке су државни органи, имаоци јавних овлашћења, друга правна лица и предузетници дужни да бесплатно доставе суду и јавном извршитељу, а тичу се извршног дужника. Између осталог: бројеве рачуна финансијских инструмената и стање на њима: бројеве рачуна, штедних улога и депозита код банака, стање и промет на њима и податке о пленидбама на њима, списак података о имовини дужника у погледу којих постоји законска дужност достављања било би могуће допунити тако да обухвата и податке о јавном и приватном кључу за контролу дигиталне имовине. На међународним форумима се указује да у потрази за дигиталним добрима, извршитељи могу да користе јавно доступне регистре, с тим да се у погледу приступа осталим регистрима прави разлика између концепта по коме је у сваком конкретном случају потребно доказивати легитимни интерес (*demonstrating a legitimate interest*) и, за нас, прихватљивијег приступа да такво доказивање од стране субјекта коме су поверена јавноправна овлашћења није потребно.⁵¹

3.2. Како правилно описати дигитални предмет извршења?

Прецизна техничка идентификација, на пример навођење тачне јавне адресе, приликом формулисања предлога за извршење на дигиталним имовинским добрима би, по правилу, била отежана.⁵² У већини случајева, шира

⁴⁹ Закон о заштити пословне тајне, *Сл. гласник РС*, бр. 53/2021.

⁵⁰ ЗДИ чл. 87, ст. 4, тач. 8. Сматрамо да би у конкретном случају било правилније да је законодавац уместо фразе да обвезник чувања пословне тајне „може“ саопштити и доставити податке у случају када се подаци захтевају по налогу суда, по налогу полицијских и пореских органа, од стране надлежног органа у поступку извршења и обезбеђења употребио израз да обвезник „мора“ саопштити и доставити.

⁵¹ UNIDROIT, Enforcement on digital assets, Report, Working Group on Best Practices for Effective Enforcement Fifth meeting (hybrid) Rome, 12-14 December 2022, UNIDROIT 2023 – LXXVIB – W.G.5 – Doc. 7, January 2023, 15, <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/01/Doc.-7-Report.pdf>, 04. септембар 2023.

⁵² World Bank Group, Distributed Ledger Technology & Secured Transactions: Legal, Regulatory and Technological Perspectives – Guidance Notes Series Note 1: Collateral Registry, Secured Transactions Law and Practice May, 2020, 26.

формулација ће се сматрати довољном, тако да је предмет извршења могуће индивидуализовати (*огредив њредмеј извршења*). На пример, да се извршење предложи на свим дигиталним имовинским добрима одређеног имаоца (*all digital assets*) или свим дигиталним валутама једног имаоца (*all cryptocurrencies*)⁵³ повереним на чување и администрирање одређеном депозитару са одговарајућом лиценцом НБС. Међутим, у оним ситуацијама када се предлог за извршење односи на индивидуално одређено дигитално добро, нпр. *NFT*, по правилу, ће поред назива аутора и назива саме „дигиталне сличице“ бити неопходна и прецизна техничка идентификација, на пример навођење тачне јавне адресе дигиталног добра као јединствене ознаке виртуелног места које садржи податке о одређеном дигиталном добру (*огређен њредмеј извршења*). На пример у случају *Osbourne v Persons Unknown & Anor*, енглески *High Court* је препознао дигитално добро као имовину у односу на коју је могуће донети привремену меру (*proprietary freezing injunction*), што се дешавало и раније, с том разликом што је у случају *Озборн – NFT* званично препознат као посебно крипто добро, различито од криптовалута и то имајући у виду његову незамењиву природу (*non-fungible nature*).⁵⁴ Такав предлог за извршење је лакше формулисати ако је на основу евиденције ималаца могуће извршног дужника повезати са тачно одређеном адресом или адресама, у складу са обавезом свих пружалаца услуга да доставе НБС адресу виртуелних валута коју корисник виртуелних валута користи или је користио.⁵⁵ Чини се да би формулација предлога за извршење на дигиталним добрима требала да буде слична предлогу за попис покретних ствари, када је позната адреса седишта извршног дужника, да се попис изврши на адреси седишта или било којој другој адреси на којој се налазе покретне ствари извршног дужника. С тим да би у случају извршења усмереног на уновчење дигиталног добра, предлог могао да гласи да се изврши забрана располагања и упис залог у погледу дигиталног добра извршног дужника на одређеној јавној адреси, која је под контролом извршног дужника или је поверена одређеном депозитару, као и дигиталног добра на било којој другој јавној адреси извршног дужника која је под његовом контролом или је од извршног дужника поверена на чување неком депозитару.

⁵³ UNCITRAL Model Law, supra note 4, Model Registry Provisions, Art. 11.

⁵⁴ *Osbourne v Persons Unknown & Anor* [2022] EWHC 1021 (Comm) (10 March 2022).

Приликом детерминисања испуњености услова за привремену меру примењен је тест из случаја *National Provincial Bank Ltd v Ainsworth* [1965] A.C. 1175. Vid.: Julius Stobbs, Louis Adcock, (Stobbs IP)/August 4, 2022 <https://trademarkblog.kluweriplaw.com/2022/08/04/nfts-defined-as-property-but-do-they-have-value/>, 04. септембар 2023.

⁵⁵ ЗДИ чл. 85, ст. 2, тач. 7.

4. ШТА БИ БИЛО СРЕДСТВО ИЗВРШЕЊА?

У правној теорији и пракси још увек није дефинитивно разрешена дилема, да ли су дигиталне валуте дигитална роба (*commodities*), хартије од вредности (*securities*), новац (*units of money*),⁵⁶ или категорија за себе – добра *sui generis*. Прихваћени став у погледу правне природе криптовалута, у многоме опредељује и начин спровођења извршења. Према ЗДИ, може се обезбедити новчано потраживање у домаћој или страниј валути у складу са законом, као и неновчано потраживање изражено у дигиталној имовини.⁵⁷ ЗДИ се овом нормом определио да је *ипојтраживање у дигиталним добрима неновчано*, па макар оно било исказано у криптовалути. Начин извршења ће у многоме зависити од тога да ли је захтева предаја одређеног дигиталног добра или се захтева принудно намирење потраживања уновчењем дигиталног добра у имовини дужника.

4.1. Ако потраживање гласи на предају индивидуално одређеног дигиталног добра

Ако кажемо да средство извршења зависи од потраживања и предмета извршења, онда би за оне ситуације када извршни поверилац предлогом захтева предају индивидуално одређеног дигиталног добра, на пример *NFT*-а,⁵⁸ законодавац морао допунити списак средстава извршења ради остваривања неновчаног потраживања предајом дигиталног добра.⁵⁹ Слично правило које важи у ситуацији када индивидуално одређена ствар није нађена код дужника требало би усвојити и у погледу индивидуално одређеног дигиталног добра. На пример, ако индивидуално одређено дигитално добро није нађено

⁵⁶ J.G. Allen, „Property in Digital Coins“, *European Property Law Journal* Vol. 8, 1/2019, 64.

⁵⁷ ЗДИ чл. 101, ст. 1.

⁵⁸ Професор *Moringiello* се у овом погледу изјаснио да власник *NFT*-а има право на пренос, да га преда неком другом, да искључи све друге, што су све атрибути својине („[a]n owner of an NFT has the right to transfer it, give it to someone else, exclude others from it. These are all of the attributes of property“). <https://news.artnet.com/market/uk-high-recognizes-nfts-as-property-2108605>, 04. септембар 2023.

⁵⁹ Средства извршења ради остваривања неновчаног потраживања јесу: предаја покретних ствари извршног дужника, испражњење и предаја непокретности извршног дужника, чињење, нечињење или трпљење извршног дужника, предаја детета и извршење других одлука у вези с породичним односима, враћање запосленог на рад, деоба сувласничке ствари и издејствовање изјаве воље. ЗИО чл. 54, ст. 3. У правној књижевности се аргументовано указује на неприхватљивост таквог редакторског приступа у ЗИО, јер се као средство извршења наводи садржина захтева/потраживања. Ако се пође од устаљене дефиниције средства извршења као радње или скупа радњи којима се принудно остварује једно потраживање, онда су средства извршења ових захтева нешто друго: на пример, одузимање покретне ствари, или код незаменљивих чинидби новчано кажњавање, итд. О томе Марко Кнежевић у: Ранко Кеча, Марко Кнежевић, *Грађанско процесно право*, Београд, 2023, 554-555.

код извршног дужника, извршни поверилац може у року од осам дана од када је обавештен о томе предложити да се дигитално добро процени и да потом јавни извршитељ донесе решење које има дејство решења о извршењу којим се извршни дужник обавезује да плати извршном повериоцу процењену вредност ствари.⁶⁰ Ако извршни поверилац не поднесе предлог у року, извршни поступак се обуставља.⁶¹

Ако се индивидуално одређено дигитално добро налази код депозитара, ваљало би усвојити слично правило о праву избора извршног повериоца ако друго лице не преда индивидуално одређену ствар. На пример, ако друго лице није вољно да преда индивидуално одређено дигитално добро или тврди да добро није код њега, извршни поверилац може у року од осам дана од када је обавештен о томе предложити јавном извршитељу да донесе закључак којим на извршног повериоца преноси потраживање извршног дужника на предају дигиталног добра.⁶² Уместо тога, али у истом року, извршни поверилац може да предложи да се дигитално добро процени и да јавни извршитељ донесе решење које има дејство решења о извршењу којим се извршни дужник обавезује да плати извршном повериоцу процењену вредност дигиталног добра.⁶³

4.2. Ако потраживање гласи на предају замењивих дигиталних добара

Ризик од исчезавања код индивидуално одређеног дигиталног добра, као што је одређени *NFT* у мањој мери погађа извршног повериоца. Више дилема се отвара када је обавеза извршног дужника исказана у криптовалуту. За ситуацију када извршна исправа гласи тако да је извршни дужник обавезан да преде 10 биткоина повериоцу, суд би вероватно закључио да су у питању замењива дигитална добра, па би *de lege ferenda* требало усвојити правило о могућности куповине криптовалута на другој страни. На пример, да у ситуацији ако заменљива дигитална добра нису нађена код извршног дужника или друго лице није вољно да их преда или тврди да нису код њега, јавни извршитељ може, на захтев извршног повериоца, овластити извршног повериоца да купи дигитално добро на другој страни и одредити му рок за то. Извршни поверилац који купи замењиво дигитално добро на другој страни,

⁶⁰ Тржишну вредност дигиталног добра би процењивао јавни извршитељ. Упор.: ЗИО чл. 345.

⁶¹ Опширнији коментар чл. 345, ЗИО, вид.: Младен Николић, Небојша Шаркић, *Коментар Закона о извршењу и обезбеђењу са судском праксом*, Београд 2020, 579-582.

⁶² Упор.: ЗИО чл. 346, ст. 1. За коментар овог члана 346 ЗИО види: Гордана Станковић, Душица Палачковић, Александра Трешњев, *Коментар Закона о извршењу и обезбеђењу*, Београд, 2020, 1131-1132.

⁶³ Упор.: ЗИО чл. 346, ст. 2.

може у року од осам дана од куповине предложити да јавни извршитељ донесе решење које има дејство решења о извршењу којим се извршни дужник обавезује да му плати вредност ствари коју је купио.⁶⁴ Обзиром да у овој ситуацији постоји опасност да се поверилац остане „кратких рукава” и у погледу дуга исказаног у криптовалuti (изворни дуг), тако и у погледу новчаног износа за који је купио нову дигиталну валуту (изведени дуг), у пракси ће поверилац, по правилу, захтевати полагање новчаног износа за куповину дигиталних добара на другој страни. Извршни поверилац би имао право да у року од осам дана од када је обавештен да дигитална добра нису нађена код извршног дужника, да друго лице није вољно да их преда или тврди да нису код њега, предложи да јавни извршитељ донесе решење које има дејство решења о извршењу којим се извршни дужник обавезује да код суда, односно јавног извршитеља положи новчани износ потребан да извршни поверилац купи дигитално добро на другој страни. Закључак о полагању новчаног износа ради куповине дигиталних добара на другој страни, јавни извршитељ би извршавао по службеној дужности.⁶⁵

4.3. Ако потраживање гласи на домаћу или страну валуту

4.3.1. „Ко ће има, њај ће нема”

Пре усвајања ЗИО, у српском праву, постојала је дилема да ли је дозвољено извршење на неком праву које није својина на ствари, потраживање, право из финансијског инструмента, удео у привредном друштву, односно да ли је допуштено извршење на патенту, жигу, имовинским компонентама ауторског и сродних права, плодоуживању и слично?⁶⁶ Усвајањем Новела из 2019 године ова законска празнина је попуњена, општом нормом по којој се извршење на другим имовинским правима извршног дужника (патент, жиг и друго) спроводи њиховом пленидбом, уписом у одговарајући регистар и уновчењем уз сходну примену одредаба овог закона којима се уређује извршење на покретним стварима ради намирења новчаног потраживања, осим одредаба о електронском јавном надметању.⁶⁷ Поставља се питање да ли се чл. 338а ЗИО односи само на друга имовинска права извршног дужника која се, по својој природи, могу сврстати у интелектуалну својину, на друга имовинска права која су нашем правном систему била препозната у време усвајања Новела или је општост предметне норме таква да се протеже и на сва будућа имовинска права подобна за принудно уновчење, као што је на пример, дигитална имовина нормирана у нашем праву од 2020 године? Ако

⁶⁴ Упор.: ЗИО чл. 349.

⁶⁵ Упор.: ЗИО чл. 350.

⁶⁶ М. Кнежевић у: Р. Кеча, М. Кнежевић (2023), 651.

⁶⁷ ЗИО 338а.

је једини уверљив одговор такав да се законодавац није ограничио на права интелектуалне својине, нити на регулисана имовинска права, тј. да је фразом друга имовинска права обухваћена и дигитална имовина, остаје недоумица, да ли би у сваком конкретном случају применом једне прилично сумарне формулације из чл. 338а ЗИО било могуће спровести извршење на читавој палети различитих имовинских права обухваћених једним генеричним именом – дигитална имовина?

Ако анализирану норму применимо на дигитална добра, прва радња извршења била би њихова пленидба. Извршна радња пленидбе се појављује и код других средстава извршења, на пример код извршења на новчаном потраживању извршног дужника, потраживање извршног дужника је заплениено када се *решење о извршењу доспави дужнику извршној дужника*,⁶⁸ док се код извршења на хартијама од вредности *новчано појтраживање из хартија од вредности плени тако што јавни извршилац одузима хартију од вредности извршном дужнику и задржава је*.⁶⁹ Код извршења на другим имовинским правима редактори закона не наводе која радња би се сматрала пленидбом и у каквом је односу ова радња са забраном располагања и стицањем права на намирење, што прилично отежава примену односне норме у случају извршења на дигиталној имовини.

Као радња која се надовезује на пленидбу код извршења на другим имовинским правима наводи се упис у одговарајући регистар. Остаје нејасно шта се уписује у регистар, да ли се забележава решење о извршењу, да ли се уписом стиче заложно право (на пример, као код извршења на уделима у привредно друштву)⁷⁰ или је заложно право стиче самом пленидбом (на пример као код извршења на новчаном потраживању извршног дужника).⁷¹ Укратко, опште средство извршења новчаног потраживања на другим имовинским правима, као нека врста „девојке за све“, није подобно за извршење на дигиталним добрима, јер му недостаје извршна радња успостављања фактичке контроле над предметом извршења која је како ћемо касније објаснити од нарочитог значаја за успешност принудног намирења из ове врсте добара. Сходна примена правила о уновчењу покретних ствари чини се није прикладна код уновчења дигиталних добара, због битно различите природе покретних ствари, с једне стране и бестелесних добара, с друге стране. Остаје замагљен начин на који се врши процена предмета извршења, као и да ли се дигитална имовина продаје на јавној продаји односно путем непосредне погодбе, или се продаја предмета извршења врши на регулисаном тржишту односно путем мултилатералне трговачке платформе и сл?

⁶⁸ ЗИО 263, ст. 1.

⁶⁹ ЗИО чл. 323, ст. 1.

⁷⁰ ЗИО чл. 319, ст. 3.

⁷¹ ЗИО чл. 264, ст. 1.

4.3.2. „Ко ње нема, њај ње сања”

Ако је потраживање које се принудно намирује исказано у новцу (националној или страној валути), средство извршења на дигиталним добрима би требало посебно уредити, чине се на начин који би највише личио на извршење на финансијским инструментима који се дефинишу као хартије од вредности, инструменти тржишта новца и други финансијски инструменти у дематеријализованом облику одређени законом којим се уређује тржиште капитала и уписани у Централни регистар, нормирани Законом о тржишту капитала.⁷² До детаљног нормирања овог средства извршења остаје нам само да спекулишемо о томе који би скуп радњи такво средство извршења требало да подразумева.

4.3.3. „Не може су ухваиџиџи сенка“

Чини се да би до норочитих дилема у нормирању и касније у примени могао довести предлог за извршење на дигиталном добру које више није на интернету, већ на хладном новчанику (*cold storage*). Ово због различите природе материјалних и дигиталних добара из које произилазе и различита правила извршења на овим добрима. Хладни новчаник (екстерна меморија) је материјално добро – покретна ствар у односу на коју се извршење спроводи пописом, проценом и продајом, док би се извршења на бестелесној дигиталној имовини ради намирења новчаног потраживања према актуелном ЗИО спроводило пленидбом, уписом у регистар и уновчењем. Поверилац у чију корист је пописана покретна имовина – хардвер на коме су похрањена дигитална добра (на пример криптографски кључеви за успостављање контроле), теоријски не би могао да се наплати уновчењем дигиталних добара. Ипак, у пракси заплена такве опреме би значајно убрзала и поједноставила наплату у корист повериоца: с једне стране, дужник би имао мотив да у што краћем року добровољно измири дуг како би повратио контролу над дигиталним добрима, с друге стране, трећа лица би била спрема да због онога што је на њој ускладиштено, плате за такву опрему много више од њене тржишне цене.

4.4. Забрана располагања

Према ЗИО, немају правно дејство акти правног или фактичког располагања предметом извршења или обезбеђења од дана доношења решења о извршењу на основу извршне или веродостојне исправе или решења о обезбеђењу.⁷³

⁷² ЗИО чл. 2, ст. 1, тач. 11.

⁷³ ЗИО чл. 19, ст. 1. Правила о забрани располагања сходно се примењује и на закључак јавног извршитеља. ЗИО чл. 19, ст. 1.

Поставља се питање која грађанскоправна санкција погађа такав правни посао, ако извршни дужник ипак располаже предметом извршења после доношења решења о извршењу? Чини се да су овом погледу редактори закона направили приличну конфузију. Према ономе како је стилизован чл. 19 ЗИО, правни посао закључен супротно прописаној забрани располагања је ништав. Таквим располагањем повређени су појединачни интереси извршног повериоца, али и интереси који су фундаментални и леже у основама друштва.⁷⁴ Ако би се занемарила њихова заштита правни промет, односно један његов сегмент, могућност принудног остварења субјективног права ангажовањем апарата државне принудне не би имао смисла. Ако је тако важан аспект живота свих грађана угрожен одређеним поступком, појединачни интерес се издиже на ниво општег (генерализација појединачног интереса).⁷⁵

С друге стране, код пописаних покретних ствари, и то исправно, као последицу заплене предмета извршења, што никако временски не коинцидира са даном доношења решења о извршењу, повреда забране располагања повлачи одсуство дејства акта располагања у извршном поступку у коме је настала.⁷⁶ Такав нормативни приступ даје основа за тумачење да није реч о ништавости, већ да посао располагања упркос забрани не производи дејство само у односу на извршног повериоца, на начин који је типолошки исти као код ванстечајног побијања.⁷⁷

Сличан закључак може се извести и у погледу санкције која погађа правни посао располагања упркос забрани ако се извршење спроводи на

⁷⁴ Прописивањем апсолутне ништавости („*Nichtigkeit, nullity*“) чува се јавни интерес. У уговорима противним јавном поретку, реч је о повреди највиших интереса друштва, односно општих интереса. Јожеф Салма, *Облигационо право*, Нови Сад 2007, 400.

⁷⁵ Неопходно је разликовати законска ограничења уговарања, код којих закључење уговора упркос забрани вређа јавни поредак, па их прати санкција ништавости, од оних ограничења уговарања, код којих поступање супротно забрани вређа правило усмерено на дисциплиновање правног промета. Уговори закључени супротно овој другој забрани, по правилу, нису ништави и прати их само казнена (на пример, прекршајна) санкција (*lex minus quam perfecta*). Опширније о концепцији степеноване противправности вид.: Ненад Тешић, О противправности цесије у блокади – Прилог теорији о постојању забрањених уговора које не прати санкција ништавости, *Анали Правној факултету у Београду, Посебан број у часопису проф. Констијантинковића*, год. 70, 5/2022, 355 и даље.

⁷⁶ ЗИО чл. 223, ст. 2.

⁷⁷ „Догматички гледано, треће лице у том случају одговара за туђ дуг, и то предметом стицања, и то је структурално идентична ситуација као код побијања правних радњи дужника“. Закон о облигационим односима – ЗОО, *Сл. лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 31/93, Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003 – Уставна повеља и Сл. листник РС, бр. 18/2020*, чл. 280 и даље. М. Кнежевић, (2022), 484-485. Између ова два института постоје и одређене разлике. На пример, за побијање правне радње дужника је неопходна активност лица у чијем интересу је побојност установљена (тужба или приговор), док посао располагања по заплени предмета извршења не производи дејство у односу на повериоца *ex lege*.

непокретности. Уписом забележбе решења о извршењу, извршни поверилац стиче право да се намири на непокретности (право на намирење) и ако друго лице касније стекне својину на њој.⁷⁸ Ово практично значи да је ускраћивање дејства послу располагања ограничено: субјекатски, али и вредносно. Располагање не производи дејство у односу на извршног повериоцу који може да настави поступак и против прибавиоца предмета извршења, у оном обиму који је потребан за намирење потраживања одређеног извршном исправом. Нови власник је дужан да трпи намирење, с тим да му се враћа вишак вредности (остатак цене) који преостане по намирењу.⁷⁹ Према ЗИО, на основу решења о извршењу, односно закључка јавног извршитеља, надлежни орган је дужан да изврши упис забране располагања у одговарајући регистар.⁸⁰ Нажалост ЗДИ није прописао у који регистар би се вршио упис забране располагања дигиталним добрима, природно би било да то буде евиденција ималаца дигиталних добара коју води НБС или алтернативно регистар заложног права у који би се уписала и залога на предмету извршења.

4.5. Заснивање залогe

Код дигиталних добара залагање предајом заложном повериоцу није могуће.⁸¹ Кripto залагање не почива ни на регистрацији ради постизања дејства према трећим лицима, већ се углавном користи технологија закључавања (*lockout technology*) која омогућава зајмодавцу да оптерећеном добру привремено ускрати прометљивост.⁸² ЗДИ се опредељује за нешто конзервативнији приступ који је усклађенији са правилима о залагању покретних ствари у српском позитивном праву. „Заложно право се стиче уписом у регистар заложног права који води пружалац услуга повезаних с дигиталном имовином који има дозволу надзорног органа за вођење регистра заложног права на дигиталној имовини, као и за чување и администрирање дигиталне имовине за рачун корисника и са тим повезане услуге”.⁸³

⁷⁸ ЗИО чл. 155, ст. 4.

⁷⁹ ЗИО чл. 197, ст. 4.

⁸⁰ ЗИО чл. 19.

⁸¹ Чини се да је такав приступ последица распрострањеног става да се бестелесна добра по својој природи и не могу држати у поседу. City of London Law Society, „Digital assets: the limits of the concept of possession“ 2021, 7: <https://www.citysolicitors.org.uk/storage/2021/08/Digital-Assets-The-Limits-of-the-Concept-of-Possession13-08-21.pdf>, 04.09.2023. Према неким ауторима, у овом погледу је могућа примена истих правила као за финансијски колатерал. Hin Liu, Louise Gullifer, „Financial collateral arrangements in the digital asset world”, *JIBFL* 8/2022, 527.

⁸² Paul Gertler, Brett Green, Catherine Wolfram, *Digital Collateral*, Working Paper 28724, April 2021, <https://www.nber.org/papers/w28724>, 04. септембар 2023.

⁸³ ЗДИ чл. 99, ст. 1

Надзорни орган на својој интернет презентацији објављује списак свих пружалаца услуга повезаних с дигиталном имовином који воде регистар заложног права на дигиталној имовини.⁸⁴

Српски законодавац се определио за плуралитет регистара, регистри дигиталних залога су приватни и остављено им је на вољу ако желе да формирају заједнички регистар.⁸⁵

У сличној ситуацији код залагања финансијских инструмената врши се упис решења у ЦРХВ, што подразумева упис забране располагања и заложног право, чини се да би и код дигиталних добара много боље решење био неки јединствени регистар ималаца права и залога. НБС истина води евиденцију ималаца, али се у њих не уписују залог, него у посебне регистре, с тим што је могућ и упис забележба спора поводом залога. Отварају се дилеме, да ли регистратор дигиталне залога одлучује о упису или га само спроводи? Да ли лице које има дозволу за вођење регистра може да одбије упис који је наложио јавни извршитељ. На пример, ако не постоји ваљан доказ да извршни дужник на предмету залога има право својине, нити да има својство имаоца дигиталне имовине којом може слободно располагати. Поставља се питање коме би извршни поверилац могао да се жали ако се регистратор оглуши о захтев за упис залога поднет од јавног извршитеља по службеној дужности. Поверилац, би вероватно могао да захтева од НБС да спроведе поступак контроле пружалаца услуга повезаних с дигиталном имовином,⁸⁶ али његов циљ је сасвим другачије природе упис залога ради принудног уновчења дигиталних добара.

Једна од битних чињеница у скупу правних чињеница неопходних за заснивање заложног права на дигиталним добрима у српском праву је поверавање оптерећеног добра на чување и администрирање пружаоцу услуга повезаних са дигиталном имовином који има дозволу и за вођење регистра заложног права на дигиталној имовини.⁸⁷ Према ЗДИ, услуга чување и администрирања дигиталне имовине за рачун корисника дигиталним имовине и са тим повезане услуге обухвата контролу над средствима помоћу којих се приступа дигиталним добрима (нпр. криптографски кључеви), као и са тим повезане услуге.⁸⁸ Чини се да би подзаконским актима требало прецизније дефинисати шта се сматра контролом и преузимањем контроле. Таквим по-

⁸⁴ ЗДИ чл. 117, ст. 2.

⁸⁵ Н. Тешић (2022), *op. cit.*, 275.

⁸⁶ У српском праву се пословање пружалаца услуга повезаних с виртуелним валутама налази у режиму лиценцираних делатности. Јована Михајловић, Ивана Даниловић Терзић, „Пружаоци услуга повезаних с виртуелним валутама – поједини и статусноправни аспекти“, *Право и њивреда*, 1/2022, 146.

⁸⁷ ЗДИ чл. 99, ст. 2.

⁸⁸ ЗДИ чл. 3, ст. 2.

ступањем би се отклониле недоумице у којој мери садржина појма контрола над средствима помоћу којих се приступа дигиталним добрима из српског права одговара концепту контроле из упоредног права. До тада би се овај појам могао тумачити у складу са разумевањем контроле исказаним у међународним принципима усмереним ка хармонизацији приватног права у сфери дигиталних добара.

4.5.1. Појам контроле и како је успоставијати?

Према *UNIDROIT* принципима, залога на дигиталним добрима производи дејство према трећим лицима успостављањем контроле⁸⁹ на дигиталним добрима, ако је испуњен један од критеријума:

а) обезбеђени поверилац контролише дигитална добра.

б) депозитар (*custodian*) управља оптерећеним добром у име обезбеђеног повериоца.⁹⁰

Према Комисији за право Енглеске и Велса, контрола подразумева могућност да се остала лица искључе у односу на дигитално добро (приватни кључ), могућност да се ово добро користи и способност да се идентификује са претходним критеријумима.⁹¹

Ова Комисија је препоручила увођење треће групе имовинских добара – информациона добра (*data objects*). Ова добра чине подаци у електронској форми који постоје независно од субјекта и од правног система и погледу којих постоји ривалитет (*rivalrous*), тако да два субјекта не могу истовремено уживати исто добро.⁹² Према овој Комисији, ималац информационог добра би требало да има контролу над самим добром (*owner of a data object should hold „control” over the asset*).⁹³

⁸⁹ Појам контроле над дигиталним добрима опширно је дефинисан у *UNIDROIT* принципима. Section III: Control Principle 6: Definition of control, *UNIDROIT*, Master Copy of the Draft Principles and Comments, Digital Assets and Private Law Working Group Seventh session (hybrid) Rome, 19-21 December 2022, Study LXXXII – W.G.7 – Doc. 2, December 2022, 24, <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2022/12/W.G.7-Doc.-2-Draft-Principles-and-Commentary.pdf>, 04. септембар 2023.

⁹⁰ Principle 15: Control as a method of achieving third party effectiveness, *ibid*, 48.

⁹¹ Shawn Amick, *Law Commission of England Proposes New Form of Property for Bitcoin*, 2022, <https://bitcoinmagazine.com/legal/uk-wants-new-form-of-property-for-bitcoin>, 04. септембар 2023.

⁹² (1) *be composed of data represented in an electronic medium, including in the form of computer code, electronic, digital or analogue signals; (2) exist independently of persons and exist independently of the legal system; and (3) be rivalrous*). Digital Assets – Summary of the Consultation Paper – AWS, <https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-prod-storage-1ljsxou24uy7q/uploads/2022/07/Digital-Assets-Summary-Paper-Law-Commission-1.pdf>, 6, 04. септембар 2023.

⁹³ S. Amick, *op. cit.*

Ако кажемо да је „Ахилова пета“ извршења на дигиталним добрима успостављање контроле над предметом извршења, норме ЗИО би овом питању морале да посвете посебну пажњу.⁹⁴ Приступ дигиталним новчаницима је криптографски заштићен помоћу приватних кључева. Ако дужник одбије да информише јавног извршитеља о приватном кључу, тешко је изнаћи ефикасну меру у поступку која би омогућила приступ дигиталном предмету извршења. Јавни извршитељ није надлежан да спроводи истражне радње,⁹⁵ нити има неопходно знање за „хаковање“ дигиталног новчаника извршног дужника. На међународним форумима је постављено питање да ли је неопходно извршитељима дати шири овлашћења, од којих би се једно састојало у могућности да заплени сервер на коме су ускладиштене криповалуте.⁹⁶ Природа дигиталних добара је таква да се у многим случајевима: лица у дужничко поверилачком односу, платформе које су посредовале у њиховом односу, као и сервери за складиштење налазе у различитим јурисдикцијама. Чини се да би приликом оцене реалности потенцијалног ширења овлашћења јавног извршитеља ове околности нарочито требало имати у виду.

4.5.2. Крипто кључ

На овом месту је важно направити разлику између јавног и приватног кључа. „Јавни криптографски кључ обезбеђује дигитално добро на DLT мрежи и представља адресу на којој је дигитално добро лоцирано на мрежи. Приватни кључ је код који омогућава приступ добрима на адреси која је представљена кроз коресподентни јавни кључ“.⁹⁷ Ако правну формулацију забране располагања и заснивања залогe поједноставимо и сведемо на њену

⁹⁴ *(In any process that entails a person (such as a public authority) taking control of a digital asset, it will be very difficult in practice to do so if the person currently in control is not willing to transfer control. It will therefore be necessary for a court to order that person to make a change of control, or to otherwise enable access to the asset, and, therefore, it would be advisable for procedural law, and its operation, to facilitate this).* UNIDROIT 2022, Study LXXXII – W.G.7 – Doc. 4, December 2022, Section VI: Enforcement a. Principle 18 1, <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2022/12/W.G.7-Doc.-4-Section-VI-Enforcement.pdf>, 04. септембар 2023.

⁹⁵ *(With the use of tools such as blockchain explorers, certain information about any transaction and asset could be found. While this information did not offer the real identity of a party, and did not meet a 'Know Your Customer (KYC)' standard, it did satisfy a certain 'Know Your Transaction (KYT)' standard).* Andrew M. Hinkes <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2022/08/Enforcement-and-DA-Side-Event-Draft-Summary-Conclusions-Final.pdf>, 04. септембар 2023.

⁹⁶ European Law Institute, Case Study 1, <https://www.europeanlawinstitute.eu/projects-publications/current-projects/current-projects/access-to-digital-assets/case-studies/>, 04. септембар 2023.

⁹⁷ World Bank Group, Secured Transactions, Collateral Registries and Movable Asset-Based Financing Knowledge Guide November, 2019. 28. О пресудном значају приватног крипто кључа у свету биткоина сведочи фраза: „no keys, no cheese“. Michael Rasor, „Bitcoin as Collateral for a Commercial Loan: No Keys, No Cheese“, 25 May 2021. <https://cavitch.com/bitcoin-as-collateral-for-a-commercial-loan-no-keys-no-cheese/>, 04. септембар 2023.

суштину. За повериоца је од правне забране располагања далеко значајније да извршни дужник изгуби фактичку контролу над приватним кључем оног рачуна на коме су дигитална добра смештена. Правнотехнички овај циљ се може остварити на два начина.

- 1) Налагањем дужнику предаје приватног кључа јавном извршитељу који спроводи извршење. Недостатак овог приступа што јавни извршитељ, по правилу, нема одговарајућу безбедност ИКТ система,⁹⁸ тј. техничке и сигурносне капацитете да сачува тајност поверених података,⁹⁹ или 2) на други у овом моменту целисходнији начин да се дужнику наложи поверавање приватног кључа на чување и администрирање субјекту који је овлашћен за ту дигиталну услугу и има лиценцу за вођење регистра залога који би одмах могао да упише забрану располагања и заложно право у погледу предмета извршења. Ако је дигитално добро од стране извршног дужника већ поверено депозитару лиценцираном од НБС, онда би се решењем о извршењу налагао упис забране располагања и залоге, као и забрана враћања приватног кључа извршном дужнику.

5. ДУЖНОСТ САРАДЊЕ

5.1. Дужникова дужност сарадње

Према ЗПД, „привредно друштво које послује у Републици које има својство извршног дужника у смислу закона којим се уређују извршење и обезбеђење дужно је да сарађује са надлежним органима у извршном поступку у складу с тим законом, као и да пружи обавештења и достави све податке који су потребни ради спровођења извршења на дигиталним имовини, укључујући средства помоћу којих се приступа дигиталној имовини (нпр.

⁹⁸ „Информациона безбедност представља скуп мера које омогућавају да подаци којима се рукује путем ИКТ система буду заштићени од неовлашћеног приступа, као и да се заштити интегритет, расположивост, аутентичност и непорецивост тих података, да би тај систем функционисао како је предвиђено, када је предвиђено и под контролом овлашћених лица”. Закон о информационој безбедности, *Сл. гласник РС*, бр. 6/2016, 94/2017 и 77/2019, чл. 2, ст. 1, тач. 3.

⁹⁹ Морало би се повести рачуна о томе да канцеларија извршитеља буде опремељена одговарајућом електронском опремом која им омогућава сигуран депозит. (*custody of the assets*). Таква добра морају бити правилно заштићена у складу са мерама cyber – сигурности. Између осталог, како би се предупредило и неауторизовано располагање од стране суда или извршитеља, уз јасна правила у погледу одговорности за штету која се јавља у таквим ситуацијама. T. R. de las Heras Ballell, UNIDROIT, Enforcement on digital assets, Report, Working Group on Best Practices for Effective Enforcement Fifth meeting (hybrid) Rome, 12-14 December 2022, UNIDROIT 2023 – LXXVIB – W.G.5 – Doc. 7, January 2023. 12 -13, <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/01/Doc.-7-Report.pdf>, 04. септембар 2023.

криптографске кључеве).¹⁰⁰ Под криптографским кључем законодавац подразумева „приватни кључ (*private key, secret key*) – словно нумерички код, који се употребљава у криптографији као врста лозинке. Код криптовалута, приватни кључ се користи да ауторизује трансакције и да докаже власништво на блокчеин добрима. Приватни кључ је интегрални део криптовалуте и омогућава заштиту од крађе и неауторизованог приступа туђим добрима.“¹⁰¹ Према овом моделу, поседовање приватног кључа је еквивалент контроли над одређеним блокчеин рачуном. Свако коме је познат приватни кључ рачуна може да предузима трансакцију у том погледу, из чега произилази да је тајност приватног кључа одлучујућа за блокчеин сигурност.¹⁰² На међународним форумима се основано поставља питање целисходности прописивања дужникове дужности сарадње (*duty to cooperate*) у случају принудног извршења необезбеђеног потраживања од стране извршитеља које по дефиницији не почива на дужниковој сагласности.¹⁰³

5.2. Дужност сарадње трећих лица

У упоредном праву се указује да је у ситуацији када сарадња од стране дужника недовољна и неефикасна, неопходно обезбедити дужност сарадње трећих лица (депозитара, крипто тржишта, платформи, посредника).¹⁰⁴ У Србији је дужност сарадње са органима у извршном поступку проширена на друга правна лица и предузетнике који послују у Републици и евентуално имају податке о дигиталној имовини и криптографски кључ, на пример она правна лица којима је дигитална имовина поверена на чување и администрирање (депозитари). Чување и администрирање дигиталне имовине за рачун корисника дигиталне имовине и са тим повезане услуге обухватају контролу над средствима помоћу којих се приступа дигиталној имовини

¹⁰⁰ ЗПД чл. 14, ст. 6.

¹⁰¹ Jake Frankenfield, *Private Key: What It Is, How It Works, Best Ways to Store*, February 17, 2023, <https://www.investopedia.com/terms/p/private-key.asp>, 04. септембар 2023.

¹⁰² Rob Behnke, *Stolen keys: 3 ways you can keep your private keys safe*, April 15th, 2021, <https://www.halborn.com/blog/post/stolen-keys-3-ways-you-can-keep-your-private-keys-safe>, 04. септембар 2023.

¹⁰³ („which by definition did not rely on the debtor’s consent”). UNIDROIT, Enforcement on digital assets, Report, Working Group on Best Practices for Effective Enforcement Fifth meeting (hybrid) Rome, 12-14 December 2022, UNIDROIT 2023 – LXXVIB – W.G.5 – Doc. 7, January 2023 15, <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/01/Doc.-7-Report.pdf>, 04. септембар 2023.

¹⁰⁴ (e.g., custodians, marketplaces, platforms, intermediaries etc.). Teresa Rodríguez de las Heras Ballell, UNIDROIT, Enforcement on digital assets, Report, Working Group on Best Practices for Effective Enforcement Fifth meeting (hybrid) Rome, 12-14 December 2022, UNIDROIT 2023 – LXXVIB – W.G.5 – Doc. 7, January 2023, 12 <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/01/Doc.-7-Report.pdf>. 04. септембар 2023.

(нпр. криптографски кључеви), као и са тим повезане услуге (нпр. администрирање средствима обезбеђења).¹⁰⁵

Према ЗДИ постоји обавеза достављања датума успостављања и престанка пословног односа с корисником виртуелних валута, као и датума друге промене у вези с тим пословним односом.¹⁰⁶

Ако се направи паралела за извршењем на финансијским инструментима, према ЗИО, решење о извршењу на финансијским инструментима обавезно садржи и пословно име инвестиционог друштва које води рачун финансијских инструмената извршног дужника.¹⁰⁷ Код дигиталне имовине би то био депозитар ако је претходно дошло до поверавања на чување. Код осталих лица која врше повезане услуге се не налазе крипто кључеви, тако да би се њихова дужност сарадње могла огледати само у пружању обавештења и података.¹⁰⁸

5.3. Изостанак санкције због несарадње

Норма о дужности сарадње извршног дужника у поступку спровођења извршења, као и трећих лица је остала без законом прописане санкције у случају повреде ове дужности. Поставља се питање да ли је описану правну празнину, могуће попунити путем законске аналогије? Сличну дужност сарадње закон прописује за залогодавца дигиталне имовине¹⁰⁹ и дужника чији је дуг обезбеђен дигиталном имовином ако ово лице није уједно залогодавац,¹¹⁰ с тим што је у погледу ових лица прописана и санкција за несарадњу са заложним повериоцем.¹¹¹ Ако повреди прописану дужност сарадње залогодавац, односно дужник када то није исто лице, дужан је да накнади штету коју трпи заложни поверилац. Сматрамо да у погледу санкције за несарадњу дужника и трећих лица није могуће применити законску аналогију *intra legem*, али јесте аналогију *extra legem*,¹¹² тј. опште правило да је свако дужан да се

¹⁰⁵ ЗДИ чл. 3, ст. 2.

¹⁰⁶ ЗДИ чл. 85, ст. 1, тач. 5.

¹⁰⁷ ЗИО чл. 312, ст. 2.

¹⁰⁸ У упоредном праву се прави разлика између дужности сарадње у погледу идентификовања и проналажења добара и дужности сарадње у омогућавању преноса контроле у циљу заплене. Т. R. de las Heras Ballell, UNIDROIT 2023 – LXXVIB – W.G.5 – Doc. 7, January 2023, 12, <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/01/Doc.-7-Report.pdf>, 04. септембар 2023.

¹⁰⁹ Залогодавац је дужан да сарађује са заложним повериоцем у поступку намирања повериоцевог потраживања из предмета заложног права. ЗПД чл. 111, ст. 1. С тим што је дужност сарадње код залогодавца одвојена од дужности пружања обавештења ради спровођења намирања. ЗПД чл. 111, ст. 2.

¹¹⁰ ЗПД чл. 111, ст. 3.

¹¹¹ Поред ове разлике, постоји и разлика у погледу субјеката сарадње, залогодавац је дужан да сарађује са заложним повериоцем, а извршни дужник са јавним извршитељем.

¹¹² О разлици између између аналогије *intra legem* и *extra legem* вид.: Горан Дајовић, „Схватити аналогију озбиљно: улога законске аналогије у стварању и тумачењу права”, *Правни зајиси*, год. XI, 2/2020, 461 и даље.

уздржи од поступака којима другом проузрокује штету¹¹³ и да ће онај ко друго проузрокује штету за њу одговарати.¹¹⁴ Нешто искуснијим практичарима у области принудног извршења је јасно да је прокламована дужност сарадње извршног дужника са извршитељем, лепа жеља која је у стварности „мртво слово на папиру”. Извршном дужнику се много више „исплати“ да сакрије дигиталну имовину,¹¹⁵ пошто у том случају нема одакле да одговара ни за дуговано потраживање, ни за евентуалну накнаду штете због несарадње.¹¹⁶ Нешто конкретнија је претња кривичноправном санкцијом, ако у радњама дужника постоје елементи бића кривичног дела – оштећење поверилаца.¹¹⁷

6. ПРОЦЕНА

Ако би за основу правила о процени дигиталне имовине узели правила о процени финансијских инструмената „вредност финансијских инструмената који се котирају на берзи јесте њихова просечна цена на берзи у последњих 30 дана пре процене, утврђена на основу берзанског извештаја“¹¹⁸

Ако се финансијски инструменти не котирају на берзи, јавни извршитељ поверава процену вредности финансијских инструмената овлашћеним лицима, према закону којим се уређују привредна друштва.

7. ПРОДАЈА

Актуелна норма у погледу извршења на другим имовинским правима предвиђа да се уновчење права из ове групе, у коју се могу сврстати и дигитална добра, врши уз сходну примену одредаба ЗИО којима се уређује извршење на покретним стварима ради намирења новчаног потраживања, осим одредаба

¹¹³ ЗОО чл. 16.

¹¹⁴ ЗОО чл. 185.

¹¹⁵ Обично се „склањање” дужникових добара представи у јавности као хаковање. Ava Benny-Morrison, „US Probes How \$372 Million Vanished in Hack After FTX Bankruptcy“, Dec 27, 2022, <https://www.msn.com/en-us/money/companies/us-probes-how-dollar372-million-vanished-in-hack-after-ftx-bankruptcy/ar-AA15IvaV?li=BBnb7Kz>, 04. септембар 2023.

¹¹⁶ Такви дужници углавном и немају другу имовину осим дигиталне. На пример, из Фејсбука истичу да је Либра првенствено намењена милијарди и 700 милиона корисника ове друштвене мреже широм света који немају рачун у банци. Додају да се највећи број корисника који немају банковни рачун налази у земљама у развоју и да се у највећем броју случајева ради о женама. Вид.: „Фејсбук крипто валута – шта све треба да знате“, *BBC*, 18 јун 2019, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-48680353>, 04. септембар 2023.

¹¹⁷ Кривични законик – КЗ, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019, чл. 233.

¹¹⁸ ЗИО чл. 316, ст. 1.

о електронском јавном надметању. Сматрамо да би *de lege ferenda* принудна продаја дигиталних добара морала бити регулисана по узору на извршење на финансијским инструментима где јавни извршитељ доноси закључак о продаји финансијских инструмената који су предмет извршења када га Централни регистар хартија од вредности обавести да је уписао забрану располагања и заложно право, под условом да је решење о извршењу постало правноснажно.

Финансијске инструменте продаје инвестиционо друштво које води рачун финансијских инструмената извршног дужника. Чини се да ће код дигиталних добара као предмета извршења, у зависности од околности код кога је криптографски кључ, продају вршити јавни извршитељ одређен решењем о извршењу или депозитар дигиталне имовине по налогу извршитеља.

Финансијски инструменти продају се на регулисаном тржишту или на мултилатералној трговачкој платформи према закону којим се уређује тржиште капитала, а на *ОТС* тржишту само ако се претходно процени њихова вредност и ако продаја на регулисаном тржишту или на мултилатералној трговачкој платформи остане без успеха. Уверени смо да би слично правило требало усвојити и за продају дигиталних добара, с тим што би било нужно дефинисати под којим околностима се узима да је продаја на регулисаном тржишту или мултилатералној трговачкој платформи остала без успеха, односно друге разлоге због којих се приступа продаји на *ОТС* тржишту.¹¹⁹

8. ЗАКЉУЧАК О ПРЕДАЈИ

Купац у поступку извршења би морао да има дигитални новчаник, на који би му се на основу закључка о предаји пренела криптодобра по уплати цене. Закључак о предаји би слично као код материјалних добара садржао налог за упис у евиденцију ималаца дигиталних добара и брисање терета у регистру заложног права. Овај закључак би се достављао купцу у извршном поступку, извршном повериоцу, извршном дужнику, депозитару коме је дигитална имовина поверена на чување, регистру заложног права у који је била уписана залога, евиденцији ималаца дигиталних добара, као и пореским органима.

9. ЗАКЉУЧАК О НАМИРЕЊУ

Имајући у виду да заложни поверилац има право да из цене постигнуте продајом предмета заложног права наплати своје потраживање пре осталих

¹¹⁹ *ОТС* – тржиште дигиталне имовине је тржиште за трговање дигиталном имовином на ком се трансакције обављају директно између продавца и купца дигиталне имовине без обавезног учешћа пружаоца услуга повезаних с дигиталном имовином и изван платформи за трговање дигиталном имовином. ЗДИ чл. 2, ст. 1, тач. 14.

поверилаца залогодавца, јавни извршитељ би приликом доношења закључка о намирењу морао да води рачуна о томе постоји ли уписана залога на дигиталним добрима која су предмет извршења.

Ако се опет осврнемо на намирење продајом финансијских инструмената, где намирење извршног повериоца преносом права својине на финансијском инструменту није дозвољено,¹²⁰ није јасно шта је правнополитички циљ такве забране и чини се да би код дигиталних добара требало одступити од овог приступа. Ако је већ у складу ЗДИ да се заложни поверилац намири присвајањем предмета залогe,¹²¹ зашто хирограферни поверилац не би у поступку принудног извршења могао да се намири присвајањем,¹²² на пример, након што се испостави да јавна продаја *NFT*-а није успела, наравно уз вођење рачуна о правима заложних поверилаца.

Ако је дошло до уновчења, након намирења трошкова поступка, заложног и обичног повериоца вишак вредности остварен продајом дигиталног добра се враћа извршном дужнику? Чини се да би сходно начелу сразмере, јавни извршитељ морао водити рачуна о околности да ли је дигитално добро дељиво и ако јесте да уновчи само онај део дигиталног добра довољан за намирење извршног повериоца. Ако се уновчава само оно што је неопходно за намирење, онда се питање враћања вишка вредности и не отвара.

10. НЕКОЛИКО УПОРЕДНОПРАВНИХ СЛУЧАЈЕВА ИЗВРШЕЊА ЗА НАУК

10.1. Случај у коме је привремена мера усвојена у погледу *NFT*-а, у односу на извршног дужника означеног псеудонимом

У случају који се нашао пред Вишим судом у Сингапуру, предлагач мере је изгубио „посед“ у погледу *NFT*-а познатог као *Bored Ape Yacht Club* („ВАУС“) ID #2162 (the „Bored Ape NFT“).¹²³ Како би спречио даље располагање овим добром, тужилац је поднео предлог за доношење привремене мере, против зајмодавца коме је претходно препустио *NFT* ради обезбеђења зајма.¹²⁴

¹²⁰ ЗИО чл. 317, ст. 1.

¹²¹ ЗДИ чл. 108.

¹²² Законодавац се не изјашњава о могућности присвајања када на предмету залогe постоји више заложних поверилаца, за разлику од Закона о хипотеци, по коме је накнадни уговор којим се поверилац намирује присвајањем хипотековане непокретности могуће закључити само у случају ако на предмету хипотеке постоји један уписани хипотекарни поверилац. Закон о хипотеци, *Сл. гласник РС*, бр. 115/2005, 60/2015, 63/2015 – одлука УС и 83/2015, чл. 27, ст. 3.

¹²³ Janesh s/o Rajkumar. v. Unknown Person (“Chefpierre”). [2022] SGHC 264.

¹²⁴ Споразум између уговорника се реализовао кроз паметни уговор као компјутерски програм који аутоматски спроводи скуп инструкција до испуњења задатих услова (“*NFTfi*’s

Тужилац је истакао да му је NFT неосновано одузет, да су NFT-еви у оквиру *BAUC* колекције веома популарни, да их поседују многе славне личности, укључујући Џастин Бибера (*Justin Bieber*), да се сматрају статусним симболом, као и да је предметни *NFT* једини такве врсте. Тужиоцу је тужени био познат само под псеудонимом *Chefpierre.eth*, с тим што се тужилац позивао на околност да *Chefpierre.eth* редовно поставља објаве на *Twitter*-у- и да је на основу тога могуће сазнати његов прави идентитет.¹²⁵ Тужилац, сингапурски држављанин, који послује и поседује имовину у Сингапуру, закључио је посао у погледу предметног *NFT* -ија из Сингапура је тврдио да је упркос томе што пребивалиште, боравиште или садашња локација туженог нису познати сингапурски суд надлежан за доношење привремене мере и да је немогуће наћи други одговарајући форум из разлога што *Bored Ape NFT* постоји само као рачунарски код на *Ethereum blockchain* – у који је децентрализован (*decentralised network of ledgers*), на начин да његово функционисање омогућавају рачунари широм света. Суд је усвојио захтев да привременом мером (*proprietary injunction*) забрањујући туженом да на било који начин располаже са предметним *NFT*-ом.

10.2. Случај у којем је привремена мера усвојена у погледу криптовалута, у корист анонимног предлагача и против непознатих извршних дужника

У случају *AA v Persons Unknown*¹²⁶ усвојена је привремена мера у односу на биткоине који су исплаћени на име откупнине из интернет изнуде, као последица претходног става суда да је за потребе изрицања привремене мере и замрзавања (*proprietary injunctions and freezing orders*) криптовалуте представљају имовину.¹²⁷ Суд је истако да крипто добра, као што је *Bitcoin*

Smart Program”). „The NFTfi’s Smart Program allowed for the repayment of the loans as well as the unilateral “foreclosure” on the NFTs by the lender if the specified payment was not made by the stipulated date. The claimant, on the basis of these terms, had successfully borrowed and paid back numerous cryptocurrency loans using the Bored Ape NFT as collateral.” *Janesh s/o Rajkumar. v. Unknown Person (“Chefpierre”)* [2022] SGHC 264.

¹²⁵ „The identity of the person behind the pseudonym “chefpierre.eth” was unknown. In their skeletal submissions, the claimant relied on the case of *Bloomsbury Publishing Group Ltd v News Group Newspapers Ltd* [2003] 1 WLR 1633 for the proposition that an injunction could be granted against unknown persons provided the description of these unknown persons was sufficiently certain to identify the persons falling within and outside of that description. ”

¹²⁶ *AA v Persons Unknown Re Bitcoin* [2019] EWHC 2556 (Comm) (17 January 2020) (unreported), 21 December 2020 (Commercial Court).

¹²⁷ Freezing of cryptocurrencies in fraud: part 2, February 2020, <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/bf95e1b1/freezing-of-cryptocurrencies-in-fraud-part-2>, 04. септембар 2023.

смајтра имовином.¹²⁸ У конкретном случају првотужени хакер је успео да се убади у ИТ систем канадске осигуравајуће компаније и захтева исплату у биткоинима у замену за софтвер потребан за поновни приступ подацима у систему. Осигуравајућа компанија је исплатила хакеру \$950,000 да би истрага показала да је значајан део Биткоина пренет на посебан новчаник друготуженог повезан са берзом *Bitfinex*, под управом трећетуженог и четвртотуженог. Кључни допринос ове одлуке се огледа у околности да је привремена мера усвојена у односу на све тужене уз замрзавање Биткоина. Притом је тужилац успео у свом предлогу без откривања идентитета остајући анониман током поступка. Према становишту енглеског трговинског суда, дигитална имовина је подобна за привремену меру, као што је забрана отуђења. У овом случају судија Брајан (Bryan) је доследно следио став исказан у одлуци суда у Сингапуру: *B2C2 Limited v Quoine PTC Limited*,¹²⁹ по којој су криптодобра имовина, зато што су: одредива, препознатљива трећима, подобна за преузимање (од стране трећих лица) и имају одређени степен постојаности.¹³⁰ Такав приступ је заступљен и у другим случајевима у којима је суд усвојио

¹²⁸ „*I consider that cryptoassets such as Bitcoin are property*”. Bryan J concludes in *AA v Persons Unknown* [2019] EWHC 3556 (Comm) the English High Court. Vid.: Bitcoin is Property A Look at the Decision in *AA v Persons Unknown*, <https://www.howardkennedy.com/latest/article>, 04.09.2023. Претпоставља се да ће ова одлука значајно утицати на различита питања из пословног окружења: опорезивање, креирање обезбеђења, правила о стечају и др. David O’Donovan, English High Court Recognizes Cryptoassets to be a Form of Property: Considerations Following *AA v Persons Unknown*, February 5, 2020, <https://www.jdsupra.com/legalnews/english-high-court-recognizes-67427/bitcoin-is-property-a-look-at-the-decision-in-aa-v-persons-unknown>, 04. септембар 2023.

¹²⁹ Према становишту суда у Сингапуру криптовалуте су врста имовине подобна за чување у форми *trust* –а. The Singapore Court of Appeal in the seminal case of *Quoine Pte Ltd v B2C2 Ltd* [2020] SGCA(I) 02 (“*Quoine v B2C2*”). Опширније вид.: Jacqueline Teo, Tan Hsuan Boon, „*Ruscoe v Cryptopia: Determining The Legal Nature And Status Of Cryptocurrency*“, June 2, 2020, <https://wst.com.sg/ruscoe-v-cryptopia-determining-the-legal-nature-and-status-of-cryptocurrency/>, 04. септембар 2023. Сличан став по коме су дигитална добра имовина подобна за „*trust*“ заузео је и суд на Новом Зеланду In *Ruscoe v Cryptopia Ltd (in Liquidation)* [2020] NZHC 728 the New Zealand High Court. Jack Pembroke-Birss, Michael Sinclair, „*Cryptocurrencies are property capable of being held on trust*“, New Zealand High Court holds, May 2020, <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/d6ea37bd/cryptocurrencies-are-property-capable-of-being-held-on-trust-new-zealand-high-court-holds>, 04. септембар 2023.

¹³⁰ („*definable, identifiable by third parties, capable in their nature of assumption by third parties, and having some degree of permanence*”) чиме су испуњени услови из класичне дефиниције имовине Лорда Вилберфорса (Wilberforce) изнете у случају *National Provincial Bank v Ainsworth* [1965] 1 AC 1175. *AA v Persons Unknown*, Re Bitcoin [2019] EWHC 2556 (Comm) (17 January 2020) (unreported), 21 December 2020 (Commercial Court). Опширније вид.: „*Crypto Assets Case Law: How far have we come?*“ 18 August 2022, <https://www.addleshawgoddard.com/en/insights/insights-briefings/2022/dispute-resolution/crypto-assets-case-law-how-far-have-we-come/>, 04. септембар 2023.

мере „замрзавања” (*worldwide freezing order – WFO*).¹³¹ На пример: Виши суд у Сингапуру се у случају *CLM v CLN* [2022] SGHC 46 огласио надлежним да донесе привремену меру (*injunctive relief*) којом забрањује непознатим имаоцима (*persons unknown*)¹³² да на било који начин располажу идентификованим криптодобрима или умањују њихову вредност, сматрајући довољним да су ови непознати субјекти одредиви.¹³³ При чему је довољним за идентификацију сматрао следећи опис тужених: „Лица или субјекти који су извели, учествовали или помогли у крађи тужиоцевих криптодобара око 8. јануара 2021...”¹³⁴

11. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА ПРЕПОРУКЕ *DE LEGE FERENDA*

11.1. Дигитална добра као предмет извршења будућности

У правној књижевности се учврстио став да узимајући у обзир њихову природу, дигитална добра могу бити објекат ексклузивне контроле и да на њима постоји имовински интерес. Као таква ова добра имају своју тржишну вредност и могу бити предмет принудног извршења: како би се вратила законитом имаоцу или била принудно уновчена да би се из остварене вредности намирило дуговано потраживање. Одређена добра у Републици Србији су законом изузета од принудног извршења, на пример: кућни љубимци, породичне фотографије и сл.¹³⁵ Међутим, дигитална добра су пример да постоје и добра која су у материјалноправном пропису препозната као имовина подобна за принудно извршење, али у процесноправном пропису још увек није детаљно нормирано посебно средство извршења новчаног потраживања из дигиталних добара, што значајно отежава, а у неким случајевима би и сасвим онемогућило принудно намирење извршног повериоца. Из тога разлога, држимо да би било неопходно допунити Закон о извршењу и обезбеђењу посебним поглављем о извршењу на дигиталним добрима уз одређене

¹³¹ Bitcoin is Property A Look at the Decision in *AA v Persons Unknown*, <https://www.howardkennedy.com/latest/article/bitcoin-is-property-a-look-at-the-decision-in-aa-v-persons-unknown>, 04. септембар 2023.

¹³² In *Robertson v Persons Unknown (unreported)*, 16 July 2019, (Commercial Court), тужилац је захтевао привремену меру (*freezing order*) у односу на непозната лица у погледу 100 бит-коина.

¹³³ („sufficiently certain to identify both those who are included and those who are not”). *CLM v CLN* [2022] SGHC 46.

¹³⁴ *Singapore high court grants proprietary and injunctive relief*, 31 March 2022, <https://www.simmons-simmons.com/en/publications/cl1etoua71f0h0a425chqi8mv/singapore-high-court-grants-proprietary-and-injunctive-relief>, 04. септембар 2023.

¹³⁵ ЗИО чл. 218.

корекције општих правила извршења које би водиле рачуна о специфичној природи дигиталних добара. Круг добара које сматрамо дигиталном имовином интензивно расте и еволуира, тако да се у овом моменту тешко могу наслутити његове коначне границе. Извесно је међутим да ће дигитална имовина непрестано добијати на значају и да из угла правне сигурности, извршење на разноврсним дигиталним добрима није прихватљиво регулисати једном омнибус нормом којом су уједно нормирана и сва извршења на другим имовинским правима. Имајући у виду тешкоће у дефинисању нових појмова, нарочито концепта у интензивном развоју, прихваћена нормативна решења морају бити прилагодљива. Иако сва криптодобра немају исте одлике, према неким изворима кроз процес уопштавања је могуће идентификовати неке њихове битне атрибуте: а) бестелесност,¹³⁶ б) криптографска аутентификација, в) употреба технологије дистрибуиране главне књиге, г) децентрализованост и д) владавина консензуса.¹³⁷ Према нашем уверењу, за правилно структурирање извршења на дигиталним добрима важно је претходно разумети да су дигитална добра посебна категорија предмета извршења која се значајно разликује од ствари и права подобних за извршење¹³⁸ и то пре свега по неколико кључних особина: децентрализованост, волатиност и исчезљивост.

11.2. Одлике дигиталних добара од пресудног значаја за структурирање правила извршења

11.2.1. Децентрализованост

Blockchain се дефинише као „дистрибуирана главна књига на *peer-to-peer* мрежи, која је криптографски заштићена, на коју се само могу додавати подаци, која је непромењива и која се може ажурирати искључиво помоћу консензуса или слагања између равноправних рачунара на мрежи.“¹³⁹ У ширем

¹³⁶ На пример, дигитални новчићи као што је Биткоин или Итеријум могу бити креирани (изрударени) и ускладиштени само у виртуелној форми као рачунарски код. Tobias Glas, „Digital Assets“, January 2022, In book: *Asset Pricing and Investment Styles in Digital Assets*, https://www.researchgate.net/publication/360711324_Digital_Assets, 04. септембар 2023.

¹³⁷ The LawTech Delivery Panel, Legal statement on cryptoassets and smart contracts, UK Jurisdiction Taskforce, November 2019, 10, https://www.addleshawgoddard.com/globalassets/insights/6.6056_jo_cryptocurrencies_statement_final_web_111119-1.pdfstr., 04. септембар 2023.

¹³⁸ („to take account of the distinctive features of digital assets.”) UNIDROIT 2022, Digital Assets and Private Law Working Group Seventh session (hybrid) Rome, 19-21 December 2022, UNIDROIT Study LXXXII – W.G.7 – Doc. 4 English only December 2022, Section VI: Enforcement a. Principle 18: 1, <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2022/12/W.G.7-Doc.-4-Section-VI-Enforcement.pdf>, 04. септембар 2023.

¹³⁹ Imran Bashir, *Mastering Blockchain: Deeper insights into decentralization, cryptography, Bitcoin and popular Blockchain frameworks*. Birmingham: Packt, 2017.

смислу, један сегмент децентрализованих финансија (*DeFi*) које имају за циљ да помере технологију и трансакционе процесе од централних институција ка појединачним субјектима.¹⁴⁰ Иако је на почетку немогућност хаковања истицана као једна од предности криптовалута због примене криптографије и принципа децентрализоване мреже,¹⁴¹ у новије време је такав приступ показао и значајне недостатке на пример, забележен је велики број крађа крипто имовине.¹⁴²

11.2.2. Исчезљивост (*disappearability*)

Када кажемо да дигитална добра лако исчезавају тиме не мислимо да су она подложна фактичком уништењу коме су мање виша подложна сва материјална и нематеријална добра. Особина дигиталних добара коју смо назвали „исчезљивост“ је последица лаког затирања трагова фактичког и правног располагања, што доводи у питање право следовања што доводи у питање право следовања како ималаца дигиталних добара, тако и оних који имају *ius in re aliena*. Дигитална добра брзо и лако – „једним кликом“, прелазе са једног рачуна на други рачун, са новчаника на интернету на новчаник ван интернета, од једног имаоца на другог или у деловима на много нових ималаца, из једне дигиталне валуте у другу, из једне јурисдикције у другу и сл., што значајно отежава поступак принудног извршења, а неким случајевима га чини фактички немогућим.

11.2.3. Волатилност

Једна од кључних особина криптовалута је њихова волатилност, није редак случај да ова добра данас вреде много, а већ сутра немају готово никакву вредност.¹⁴³ Извршни поверилац који има решење о извршењу у односу

¹⁴⁰ Bitpanda, <https://www.bitpanda.com/academy/en/lessons/what-is-decentralised-finance-defi>, 04. септембар 2023.

¹⁴¹ Другачији превод који би се у српском језику могао користити за исти појам – DLT је технологија децентрализоване главне књиге или технологија дистрибуиране базе података. Опширније о могућим применама децентрализоване технологије приликом свакодневног плаћања вид.: Kris Baranjuk, „Новац и технологија: Блокчејн – револуција која се није сасвим догодила“, *BBC*, 27 фебруар 2020, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-51550331>, 04. септембар 2023.

¹⁴² Хакери су напали водећу јапанску берзу криптовалута *Liquid*, а процене су да је украдено скоро 100 милиона долара. Из компаније су објавили да су неки од њихових дигиталних новчаника „компромитовани“. Исте године је украдено 600 милиона долара од платформе за дигиталне токене *Poly Network*. Вид.: *Јапан и сајбер криминал: Хакери украли скоро 100 милиона долара у криптивалутима*, 20 август 2021, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-58279238>, 04. септембар 2023.

¹⁴³ У новије време се појављују дигиталне валуте које претендују на нижи ниво волатилности. На пример, *PayPal* је лансирао властиту *stabilcoin* деноминиран у америчким

на одређена дигитала добра су сусреће са иманентним ризиком, свестан околности да „у трептају ока“ вредност предмета извршења може потпуно опати.

Децентрализација и нерегулисаност система сматрала се предношћу, али се показала и као главни узрок велике волатилности криптодобара, чија цена на тржишту битно осцилира искључиво у зависности од односа понуде и тражње.¹⁴⁴

Такве особине дигиталних добара повлаче за собом потребу за прилагођавањем општих правила извршења у односу на специфичан предмет. Ако имамо на уму да потраживања која се принудно намирају из дигиталних добара, по правилу, произилазе из неиспуњених уговора, онда се филозофска основа спречавања изигравања поверилаца у материјалноправној сфери налази у начелима савесности и поштења и *pacta sunt servanda*, који у процесноправној сфери имају свој пандан у ефикасности поступка. *Ако су дигитална добра, по својој природи, изузетно изазовна за извршење, онда би процесна правила о радњама извршења на овом предмету, требало прилагодити, иако да у пољегу хитности и ефикасности буду у разумној мери наклоњенија повериоцу („creditor-friendly“), не занемарајући пријом начело сразмере у извршењу, као ни дужности јавној извршитеља да цијени фундаментална права и поседујућа у складу са етичким принципима, на пример, да води рачуна о заштити података о личности и сл.*

11.3. Начело нарочите хитности

Природа дигиталних добара која подразумева децентрализованост, волатилност и исчезљивост је таква да извршење у односу на дигитална добра мора бити засновано на начелу нарочите хитности.¹⁴⁵ Ако је извршни поступак иначе хитан, онда би поступање приликом принудног намирења из дигиталних добара морало бити „суперхитно“, по скраћеној процедури и без застоја. Начело нарочите хитности би у закону требало доследно спровести, на пример,

доларима под називом PayPal USD (PYUSD). PIUSD је издавати компанија за крипто финансијске услуге Paxos Trust, са седиштем у Њујорку и биће у потпуности подржан депозитима у америчким доларима, краткорочним обвезницама трезора и сличним готовинским еквивалентима. Вид.: *PayPal лансирао своју криптиовалути: „Имају моћ да трансформишу цео финансијски систем“* 9.08.2023. <https://www.b92.net/biz/vesti/svet/paypal-lansirao-svoju-kriptovalutu-imaju-moc-da-transformisu-ceo-finansijski-sistem-2378009>, 04. септембар 2023. Према речима гувернера Банке Русије, ова држава од 1. августа 2023, излази на тржиште са својом дигиталном валутом издатом од централне банке (CBDC). Helen Partz, *Putin signs law on introduction of digital ruble in Russia*, <https://cointelegraph.com/news/digital-ruble-putin-signs-law-on-introduction-of-digital-ruble-in-russia>, 04. септембар 2023.

¹⁴⁴ Денис Бутерин, Еда Рибарић, Сузана Савић, *Биџоин – нова глобална валута, инвестицијска прилика или нешто пређе*, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/zbornik-veleri-3-130-hr%20(1).pdf, 04. септембар 2023.

¹⁴⁵ Извршни поступак и поступак обезбеђења јесу хитни. ЗИО чл. 15.

скраћивањем рокова: за одлучивање о захтеву за одређивање привремене мере, за доношење решења о извршењу, одлучивање по жалби, за процену вредности и оглашавање јавне продаје (ако се продаја врши на ОТС тржишту) и сл.

11.4. Привремене мере као правило

Поставља се питање да ли ће неки дужник чекати правноснажност и извршност пресуде када „у неколико секунди“ може да склони своју дигиталну имовину, наравно уз излагање тужби *actio Pauliana* – за побијање дужникових правних радњи,¹⁴⁶ (од које поверилац због продуженог трајања парнице неће имати нарочите користи). Поверилац ће, по правилу, у односу на дигитална добра захтевати неку врсту привремене мере (*pre-judgment attachment*) као процесног средства обезбеђења о коме би суд требало да одлучи у што краћем року. Према ЗИО, „у предлогу за обезбеђење прецизно се назначавају потраживање чије се обезбеђење захтева, законски разлози за обезбеђење, чињенице и докази из којих произлази вероватност постојања законских разлога за обезбеђење и врста средства обезбеђења”.¹⁴⁷ Ако поверилац добије меру обезбеђења, потенцијално извршење по извршној пресуди у његову корист ће учинити далеко једноставнијим. С друге стране, ако поверилац не успе са захтевом за одређивање привремене мере, покретање парнице у намери да се утврђено потраживање касније наплати из дигиталних добара туженог у пракси се преображава у „апсолутно неподобан покушај”. Из тог разлога се чини да би законодавац код привремених мера у погледу дигиталних добара у одређеној обиму требало да поједностави процедуру, односно олакша услове за њихово доношење. Ово би нарочито требало да се односи на опасност по потраживање, односно да ће без привремене мере извршни дужник осујетити или знатно отежати наплату потраживања тиме што ће своју имовину или средства отуђити, прикрити или на други начин њима располагати.¹⁴⁸

Упоредноправна пракса указује на такав приступ. У случају *Winklevoss Capital Fund v. Charles Shrem*,¹⁴⁹ суд је усвојио захтев тужиоца у погледу привремене мере (*prejudgment attachment*), забрањујући располагање у погледу 5000 биткоина, или у односу на еквивалентну вредност у другим виртуелним валутама.¹⁵⁰

¹⁴⁶ „Сваки поверилац чије је потраживање доспело за исплату, и без обзира кад је настало, може побијати правну радњу свог дужника која је предузета на штету поверилаца“. ЗОО чл. 280, ст. 1.

¹⁴⁷ ЗИО, чл. 415, ст. 2.

¹⁴⁸ ЗИО чл. 449, ст. 1 и ст. 2.

¹⁴⁹ (*S.D.N.Y. Oct. 26, 2018*) (No. 18-cv-08250-JSR, ECF No. 30)

¹⁵⁰ („freezing 5,000 bitcoin or its equivalent value in (...) other virtual currencies.”) Seth M. Cohen, Alan M. Mendelsohn, *Judgment Enforcement in the New Age of Digital Assets*, 09.12.2022, <https://www.law.com/newyorklawjournal/2022/12/09/judgment-enforcement-in-the-new-age-of-digital-assets/?slreturn=20230705051219>, 04. септембар 2023.

У случају *Morozov v. ICOBOX Hub*,¹⁵¹ тужилац је успео са захтевом за забрану приступа (*restraining order*), уз сведочење туженог у погледу његових финансија и добара која би могла да се користе за намирање по правноснажној пресуди укључујући дигитална добра – Биткоине.¹⁵²

11.5. Прилагођавање мере забране располагања потреби за екстра-територијалним дејством

Забрана располагања дигиталним добром, било да се заснива на привременој мери, било на решењу о извршењу, морала би имати интернационално дејство које није ограничено за неку државну територију и правни поредак. У савременој правној књижевности таква мера се углавном описује као „глобална наредба замрзавања” (*world-wide freezing order*),¹⁵³ са претензијом на универзално дејство и могућност примене без потребе за претходним признањем од стране различитих националних судова.

11.6. Прилагођавање правила у погледу индивидуализације извршног дужника

Код принудног извршења на дигиталним добрима је неопходно строго формална правила, какве су иначе норме у извршном поступку применити на имовинска добра креирана у окружењу које је и настало са примарном намером да буде неформално.¹⁵⁴ Отуда би у интересу заштите правне сигурности у неким елементима требало одступити од строгих правила о обавезној садржини предлога за извршење. Из напред наведеног разлога, законом би требало омогућити да поверилац захтева привремену меру у односу на одређено дигитално добро без прецизног навођења лица код којих се дигитално добро налази – у односу на неодређена лица.

11.7. Уновчење пре правноснажности решења

Према ЗИО, непокретности или покретне ствари на којима се намирује новчано потраживање не могу бити продате пре правноснажности решења

¹⁵¹ 2020 WL 5665639 (S.D.N.Y. May 5, 2020).

¹⁵² *ibid.*

¹⁵³ Ова наредба је позната и као „Марева привремена мера“ (Mareva injunction), правно средство доступно повериоцима који страхују да ће дужник располагати својим добрима или их преместити изван повериоцевог домета. О историјском развоју овог правног средства вид.: Heidi Maguire, *Worldwide freezing order versus contemptuous behavior*, February 18, 2022, <https://www.wolterskluwer.com/en-au/expert-insights/worldwide-freezing-order-versus-contumelious-behaviour>, 04. септембар 2023.

¹⁵⁴ Примера ради крипто валута Доцкоин (Dogecoin) је изворно креирана као шала, али је временом добила тржишну вредност постајући предмет инвестирања и трговине.

о извршењу.¹⁵⁵ Такво правило важи и за финансијске инструменте.¹⁵⁶ Чини се да би, имајући у виду, начело нарочите хитности требало омогућити продају дигиталних добара пре правноснажности решења о извршењу. С тим да би новчана средства остварена продајом остајала на наменском рачуну извршитеља. На пример, у једном случају, суд у САД је, наредио туженом да пренесе органу надлежном за принудно извршење сва добра, укључујући криптовалуте у његовом поседу, како би се обезбедило потраживање описано донетом мером. У погледу криптовалута, суд је наложио туженом да обезбеди идентификациони број дигиталног новчаника и електронски приступни кључ службенику који спроводи меру, као и да оконча пренос из криптовалута у кеш депозит на означеном рачуну.¹⁵⁷

11.8. Прилагођавање правила у погледу месне надлежности суда

Према ЗИО „за одлучивање о предлогу за извршење или обезбеђење опште месно надлежан је суд на чијем подручју извршни дужник има пребивалиште или боравиште, односно седиште“.¹⁵⁸ У погледу извршења на дигиталним добрима, законодавац би слично као код финансијских инструмената могао прописати да је месно надлежан суд који је надлежан за извршење на новчаном потраживању извршног дужника.¹⁵⁹ Према овој норми, „за одлучивање о предлогу за извршење ради намирања новчаног потраживања на новчаном потраживању извршног дужника месно је надлежан – ако извршни дужник нема пребивалиште или боравиште у Републици Србији – и суд на чијем је подручју пребивалиште дужника извршног дужника, а ако он нема пребивалиште у Републици Србији – суд на чијем подручју је боравиште дужника извршног дужника“.¹⁶⁰ Уз одговарајућу допуну у погледу дигиталних добара, да се ако ни дужник извршног дужника нема пребивалиште, односно боравиште у Републици Србији надлежност може успоставити на основу пребивалишта извршног повериоца. Исто правило могло би се усвојити и за ситуацију када је дужник непознат или је непознато његово пребивалиште.

¹⁵⁵ ЗИО чл. 135, ст. 2.

¹⁵⁶ ЗИО чл. 315, ст. 1.

¹⁵⁷ (...) „the court ordered the defendant to provide the digital wallet identification number and electronic access key to the officer executing the attachment, and to complete the transfer from cryptocurrency to cash deposited into a designated account“. *Handley v. La Melza*, 2022 WL 3137718, at *3 (C.D. Cal. July 13, 2022).

¹⁵⁸ ЗИО чл. 7.

¹⁵⁹ ЗИО чл. 311.

¹⁶⁰ ЗИО 256, ст. 1.

11.9. Ширење круга лица којима се врши достављање

Решење о извршењу које се, осим странкама, доставља и другима, доставља јавни извршитељ.¹⁶¹ Решење о извршењу на дигиталној имовини, јавни извршитељ би достављао извршном повериоцу, извршном дужнику, депозитару коме је дигитална имовина поверена на чување и администрирање, евиденцији ималаца дигиталних добара при НБС и дужнику извршног дужника.

11.10. Ширење могућности постављања привременог заступника

Норму о дужности постављања привременог заступника од стране јавног извршитеља у случају прекида поступка¹⁶² требало би законом проширити и на случајеве када поверилац захтева привремену меру у односу на одређено дигитално добро без навођења имаоца – у односу на једно или више непознатих лица. Целисходно је да непознатом имаоцу суд одреди привременог заступника коме би доставио предлог за одређивање привремене мере. Привременом заступнику би тако била дата могућност да се у име непознатог имаоца изјасни на наводе из предлога. Ако Суд одлучи о привременој мери, без достављања предлога другој страни, јавни извршитељ ће поставити привременог заступника непознатом дужнику (дужницима), како би овај сходно правилима струке заштитио интересе таквих дужника користећи правна средства у поступку, на пример, изјављујући жалбу на решење о извршењу.

11.11. Навођење крипторачуна извршног повериоца

Ако се предлогом за извршење захтева предаја индивидуалних дигиталних добара, поверилац мора да отвори крипто рачун (дигитални новчаник) на који ће ова добра принудно пренети по решењу о извршењу. Ако извршни поверилац тражи намирење новчаног потраживања из дигиталних добара не мора да отвори и назначи крипто новчаник до момента утврђења да продаја предмета извршења на пример *NFT*-а на регулисаном тржишту или на мултилатералној трговачкој платформ, као ни на *OTC* тржишту није успела, па се поверилац определи за намирење присвајањем.

¹⁶¹ ЗИО, чл. 70, ст. 3.

¹⁶² Ако извршни поступак буде прекинут по сили закона, јавни извршитељ, на предлог странке или по службеној дужности, поставља привременог заступника странци, и наставља поступак и пре него што престане разлог због кога је прекинут. ЗИО чл. 29, ст. 1.

11.12. Додатна обука јавних извршитеља и опремање канцеларија

Извршење извршне исправе (пресуде, арбитражне одлуке и сл) у односу на дужника који је ималац дигиталних добара, као што су крипто валуте и крипто токени је правно питање који превазилази националне оквири. Европски суд за људска права (*ECHR*) сматра извршење сегментом права на правично суђење, према чл. 6 Конвенције.¹⁶³ Из тог разлога је важно да се кроз континуирану едукацију,¹⁶⁴ обезбеди висок ниво дигиталне писмености јавних извршитеља.¹⁶⁵ Додатне обуке и подизање стандарда у погледу електронске сигурности извршитељских канцеларија се чине неопходним у контексту одговорног коришћења вештачке интелигенције и омогућавања извршитељима да успоставе механизам паметног извршења (*smart enforcement mechanism*).¹⁶⁶

Дигитална стварност има своју правну димензију (неписана правила, прописе, судску праксу), али и техничку димензију. Ако ова два аспекта не успоставе блиску сарадњу и сукобљавају се за превласт, у крајњем исходу могу само да закоче један другог. Отуда се у сфери дигиталних добара све више указује на потребу усаглашеног приступа који равномерно комбинује право и технологију.¹⁶⁷

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Литература

Allen J.G., Property in Digital Coins, *European Property Law Journal* Vol. 8, 1/2019.
Amick Shawn, Law Commission of England Proposes New Form of Property for Bitcoin, <https://bitcoinmagazine.com/legal/uk-wants-new-form-of-property-for-bitcoin>, 04.09.2023.

¹⁶³ ECHR, *Hornsby v Greece*, req. n. 18357/91, 19 March 1997, § 4. Вид.: https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_18357-91_001-58020 and https://rm.coe.int/european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-good-practice-/16807477bf#_ftn4, 04. септембар 2023.

¹⁶⁴ „Enforcement of court decisions and the way forward to digital enforcement“, *Law in transition* 2022, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/law-in-transition-2022-english-digital-enforcement%20(1).pdf, 43. 04. септембар 2023.

¹⁶⁵ Global Code of Digital Enforcement, Global Code of Digital Enforcement, UIHJ Publication, November 2021, <https://www.uihj.com/downloads-2/global-code-of-enforcement/>, 04. септембар 2023.

¹⁶⁶ Marion Ho-Dac, Towards a Global Code of Digital Enforcement, 22 march 2022, <https://eapil.org/2022/03/22/towards-a-global-code-of-digital-enforcement/>, 04. септембар 2023.

¹⁶⁷ Само такав приступ омогућава да се разуме динамика и сложеност конкретног екосистема. European Commission, Thibault Schrepel, „Smart contracts and the digital single market through the lens of a „law + technology” approach”, 13, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/smart-contracts-and-digital-single-market-through-lens-law-plus-technology-approach>, 04. септембар 2023.

- Baranjuk Kris, „Новац и технологија: Блокчејн – револуција која се није сасвим догодила“, *BBC* 27 februar 2020, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-51550331>, 04.09.2023.
- Bashir Imran, *Mastering Blockchain: Deeper insights into decentralization, cryptography, Bitcoin and popular Blockchain frameworks*. Birmingham: Packt, 2017.
- Benny-Morrison Ava, „US Probes How \$372 Million Vanished in Hack After FTX Bankruptcy“, Dec 27, 2022, <https://www.msn.com/en-us/money/companies/us-probes-how-dollar372-million-vanished-in-hack-after-ftx-bankruptcy/ar-AA151vaV?li=BBnb7Kz>, 04.09.2023.
- Behnke Rob, „Stolen keys: 3 ways you can keep your private keys safe“, April 15th, 2021, <https://www.halborn.com/blog/post/stolen-keys-3-ways-you-can-keep-your-private-keys-safe>, 04.09.2023.
- Bitcoin is Property A Look at the Decision in AA v Persons Unknown*, <https://www.howardkennedy.com/latest/article>, 04.09.2023.
- Block Joern H., Groh Alexander, Hornuf Lars, Vanacker Tom, Vismara Silvio, „The entrepreneurial finance markets of the future: A comparison of crowdfunding and initial coin offerings“, *Small Business Economics*, 57(2) 2021, 865–882.
- „Blockchain: a key enabler to innovation in Europe and the world, Shaping Europe’s digital future“, 08 July 2022, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/events/blockchain-key-enabler-innovation-europe-and-world>, 04.09.2023.
- Buterin Denis, Ribarić Eda, Savić Suzana, *Bitcoin – nova globalna valuta, investicijska prilika ili nešto treće*, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/zbornik-veler-3-130-hr%20(1).pdf
- Cavallo Angelo, Ghezzi Antonio, Dell’Era, Claudio, Pellizzoni, Elena, „Fostering digital entrepreneurship from startup to scaleup: The role of venture capital funds and angel groups“, *Technological Forecasting and Social Change*, 145 2019, 24–35
- Chevalier Maxime, Arbitration Tech Toolbox: Is a Mexican Court Decision the First Stone to Bridging the Blockchain Arbitral Order with National Legal Orders? March 4, 2022.
- Chidinma Okoye Mildred, Clark Jeremy, Toward Cryptocurrency Lending. In: Zohar, A., et alia. *Financial Cryptography and Data Security*. FC 2018. Lecture Notes in Computer Science, vol 10958. 2019. Springer, Berlin, Heidelberg.
- Cohen Seth M., Mendelsohn Alan M., *Judgment Enforcement in the New Age of Digital Assets*, 09.12.2022, <https://www.law.com/newyorklawjournal/2022/12/09/judgment-enforcement-in-the-new-age-of-digital-assets/?slreturn=20230705051219>, 04.09.2023.
- „Crypto Assets Case Law: How far have we come?“ 18 August 2022, <https://www.addleshawgoddard.com/en/insights/insights-briefings/2022/dispute-resolution/crypto-assets-case-law-how-far-have-we-come/>, 04.09.2023.
- Cumming Douglas, Johan Sofia, *Venture capital and private equity contracting* (2nd ed). (2013) Cambridge, Massachusetts.
- Дајовић Горан, „Схватити аналогију озбиљно: улога законске аналогије у стварању и тумачењу права“, *Правни записи* Год. XI, 2/2020, 461-503
- Digital Assets – Summary of the Consultation Paper – AWS, <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/lawcom-prod-storage-11jxou24uy7q/uploads/2022/07/Digital-Assets-Summary-Paper-Law-Commission-1.pdf>, 04.09.2023.

- Enforcement of court decisions and the way forward to digital enforcement, *Law in transition* 2022, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/law-in-transition-2022-english-digital-enforcement%20(1).pdf, 04.09.2023.
- European Commission, Schrepel, Thibault, “Smart contracts and the digital single market through the lens of a “law + technology” approach”, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/smart-contracts-and-digital-single-market-through-lens-law-plus-technology-approach>, 04.09.2023.
- European Law Institute, Case Study 1, <https://www.europeanlawinstitute.eu/projects-publications/current-projects/current-projects/access-to-digital-assets/case-studies/>, 04.09.2023.
- Frankenfield Jake, *Private Key: What It Is, How It Works, Best Ways to Store*, February 17, 2023, <https://www.investopedia.com/terms/p/private-key.asp>, 04.09.2023.
- Freezing of cryptocurrencies in fraud: part 2, February 2020, <https://www.nortonrosenfulbright.com/en/knowledge/publications/bf95elbl/freezing-of-cryptocurrencies-in-fraud-part-2>, 04.09.2023.
- Gertler Paul, Green Brett, Wolfram Catherine, *Digital Collateral*, Working Paper 28724. April 2021, <https://www.nber.org/papers/w28724>, 04.09.2023.
- Glas Tobias, „Digital Assets“, In book: *Asset Pricing and Investment Styles in Digital Assets*, January 2022, https://www.researchgate.net/publication/360711324_Digital_Assets, 04.09.2023.
- Global Code of Digital Enforcement UIHJ Publication, November 2021, <https://www.uihj.com/downloads-2/global-code-of-enforcement/>
- Gürsel, Yaman, Keeping up with the Times: The Transformation of the Publicity Regime with New Movable Property Security Rights and Developments in Blockchain Technology, *European Property Law Journal*, vol. 9, no. 2-3/ 2020, 73-132
- He Donge, *Monetary Policy in the Digital Age*, IMF Finance & Development, June 2018, Vol 55, No 2
- Ho-Dac Marion, Towards a Global Code of Digital Enforcement, 22 march 2022, <https://eapil.org/2022/03/22/towards-a-global-code-of-digital-enforcement/>, 04.09.2023
- O’Donovan David, *English High Court Recognizes Cryptoassets to be a Form of Property: Considerations Following AA v Persons Unknown*, February 5, 2020, <https://www.jdsupra.com/legalnews/english-high-court-recognizes-67427/bitcoin-is-property-a-look-at-the-decision-in-aa-v-persons-unknown>, 04.09.2023.
- International Financial Consumer Protection Organisation (FinCoNet), *Report on the Digitalisation of ShortTerm, High-Cost Consumer Credit*, 20 November 2017
- Low, Zhen Er, Commentary, *Execution of Judgements on the Blockchain- A Practical Legal Commentary*, *Harv. J.L. & Tech. Dig.* (2021), 14, <https://jolt.law.harvard.edu/d>, 04.09.2023
- Josipović Tatjana, „Izazovi digitalizacije zemljišnih knjiga načelo publiciteta stvarnih prava Vs načelo zaštite osobnih podataka“, *Liber amicorum profesor dr Mirko Vasiljević* (ur. Dušan V. Popović), Beograd 2021, 679–703
- Jovanić Tatjana, „Kriptovalute kao novi izazov zaštite potrošača“, <http://pravnofakultet.rs/wp-content/uploads/2021/06/20-Tatjana-Jovanic.pdf>, 04.09.2023
- The LawTech Delivery Panel, Legal statement on cryptoassets and smart contracts, UK Jurisdiction Taskforce, November 2019, 10, https://www.addleshawgoddard.com/globalassets/insights/6.6056_jo_cryptocurrencies_statement_final_web_111119-1.pdfstr

- Lenz Rainer, „Peer-to-Peer Lending: Opportunities and Risks“ *European Journal of Risk Regulation*, 7(4) 2016, 688–700
- Kastrenakes Jacob, *Beeple sold an NFT for \$69 million*, Mar 11, 2021, <https://www.theverge.com/2021/3/11/22325054/beeple-christies-nft-sale-cost-everydays-69-million>, 04.09.2023.
- Кеча Ранко, Кнежевић Марко, *Грађанско процесно право*, Београд 2023
- Naheed Khan Shafaq, Loukil Faiza, Ghedira-Guegan Chirine, Benkhelifa Elhadj & Bani-Hani Anoud, „Blockchain smart contracts: Applications, challenges, and future trends“, *Peer-to-Peer Networking and Applications*, vol. 14, 18 April 2021, 2901–2925, Springerlink. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12083-021-01127-0>, 04.09.2023.
- Кнежевић Марко, „Пленидбено заложно право на покретним стварима“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 2/2022, 459-491
- Kulms Rainer, „Blockchain law: An introduction“, *Право и привреда*, vol. 57, 7–9/2019
- Николић Младен, Шаркић Небојша, *Коментар Закона о извршењу и обезбеђењу са судском праксом*, Београд 2020.
- Maguire Heidi, *Worldwide freezing order versus contumelious behavior*, February 18, 2022, <https://www.wolterskluwer.com/en-au/expert-insights/worldwide-freezing-order-versus-contumelious-behaviour>, 04.09.2023.
- Middleton Ryan , Walters Noah, „What is crypto lending? Key legal considerations for lenders“, <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2021/december/10/what-is-crypto-lending-key-legal-considerations-for-lenders>, 04.09.2023.
- Михајловић Борко, „Заштита потрошача на тржишту дигиталне имовине“, *Зборник радова „XXI век – век услуга и Услужној праву“*, Крагујевац 2021, 369-381
- Михајловић Јована, Даниловић Терзић Ивана, „Пружаоци услуга повезаних с виртуелним валутама –поједини и статусноправни аспекти“, *Право и привреда*, бр. 1/2022, 138-160
- Partz Helen, *Putin signs law on introduction of digital ruble in Russia*, <https://cointeltegraph.com/news/digital-ruble-putin-signs-law-on-introduction-of-digital-ruble-in-russia>, 04.09.2023.
- Pembroke-Birss Jack, Sinclair Michael, „Cryptocurrencies are property capable of being held on trust“, *New Zealand High Court holds*, May 2020, <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/d6ea37bd/cryptocurrencies-are-property-capable-of-being-held-on-trust-new-zealand-high-court-holds>, 04.09.2023.
- Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937 (MiCA).
- Rasor Michael, „Bitcoin as Collateral for a Commercial Loan: No Keys, No Cheese“, 25 May 2021. <https://cavitch.com/bitcoin-as-collateral-for-a-commercial-loan-no-keys-no-cheese/>, 04.09.2023.
- Horváth Ágnes, *Protection of consumers provided in the proposal for a regulation of markets in cryptoassets*, <http://pravnofakultet.rs/wp-content/uploads/2021/06/21-Agnes-Horvath.pdf>, 04.09.2023.
- Hinkes Andrew M. Workshop on Issues Related to Enforcement in Digital Assets (10 June 2022) Summary Conclusions Prepared by the UNIDROIT Secretariat in July 2022, <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2022/08/Enforcement-and-DA-Side-Event-Draft-Summary-Conclusions-Final.pdf>, 04.09.2023.

- Jainam Chirag Shah, Mugdha Bhagwat, Dhiren Patel, Mauro Conti, Crypto-Wills: Transferring Digital Assets by Maintaining Wills on the Blockchain, In book: Communication and Intelligent Systems, Apr 2020.
- Salma Jožef, *Obligaciono pravo*, Novi Sad 2007.
- Julius Stobbs, Louis Adcock, August 4, 2022 <https://trademarkblog.kluweriplaw.com/2022/08/04/nfts-defined-as-property-but-do-they-have-value/> 04.09.2023.
- Станковић Гордана, Палачковић Душића, Трешњев Александра, *Коментар Закона о извршењу и обезбеђењу*, Београд, 2020
- Тео Jacqueline, Hsuan Boon Tan, „Ruscoe v Cryptopia: Determining The Legal Nature And Status Of Cryptocurrency“, June 2, 2020, <https://wst.com.sg/ruscoe-v-cryptopia-determining-the-legal-nature-and-status-of-cryptocurrency/>, 04.09.2023.
- Тешић Ненад, „Фидуцијарни пренос својине као средство обезбеђења потраживања“, *Правни живот* 10/2002, 107 – 115
- Тешић Ненад, „О извршности заложне изјаве“ *Правни живот* 10/2019, 489-518
- Тешић Ненад, „О извршности извода из регистра залога“ *Усклађивање пословног права Србије с правом Европске уније – 2020*, (ур. Вук Радовић), 513-541
- Тешић Ненад, „Бити или не бити – Да ли је дигитална трансформација у време пандемије COVID-19 спас за потрошаче, или их, у контексту нове реалности на тржишту, чини нарочито рањивим?“ *Архив за правне и друшћивене науке* 3-4/2021, 61-102
- Тешић Ненад, „Само је небо граница, О заснивању залога на дигиталним добрима“, *Усклађивање пословног права Србије с правом Европске уније – 2022*, (ур. Вук Радовић), Београд 2022, 252–296
- Тешић Ненад, „О противправности цесије у блокади – Прилог теорији о постојању забрањених уговора које не прати санкција ништавости“, *Анали Правног факултета у Београду, Посебан број у часопису проф. Констаниновића*, год. 70, св. 5, 2022, 355-395
- Zuti Giachetti Filippo, Cross-Jurisdictional, Quasi-Instantaneous Enforcement: Fact Or Fiction?, <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2023/04/12/cross-jurisdictional-quasi-instantaneous-enforcement-fact-or-fiction>, April 12, 2023, (04.09.2023).
- UNIDROIT, Digital Assets and Private Law Working Group, Study LXXXII – W.G.5 – Doc. 3: Master Copy of the Principles, plus Commentary (with Questions), March 2022, <https://www.unidroit.org/wpcontent/uploads/2022/03/W.G.5.-Doc.-3-Master-Copy-Principles-plus-Comments-with-Questions.pdf>, 04.09.2023.
- UNIDROIT, Master Copy of the Draft Principles and Comments, Digital Assets and Private Law Working Group Seventh session (hybrid) Rome, 19-21 December 2022, Study LXXXII – W.G.7 – Doc. 2, December 2022, <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2022/12/W.G.7-Doc.-2-Draft-Principles-and-Commentary.pdf>, 04.09.2023.
- UNIDROIT, Enforcement on digital assets, Report, Working Group on Best Practices for Effective Enforcement Fifth meeting (hybrid) Rome, 12-14 December 2022, UNIDROIT 2023 – LXXVIB – W.G.5 – Doc. 7, January 2023, <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/01/Doc.-7-Report.pdf>, 04.09.2023.
- „У први српски дигитални токен ФИН до сада уложено више од 100.000 евра“, 24.6.2022, <https://biznis.rs/vesti/u-prvi-srpski-digitalni-token-fin-do-sada-ulozeno-vise-od-100-000-evra>, 04.09.2023.

- Узуновић, Ратко, „Индустрија 4.0” – револуција или еволуција, 03.01.2023. <https://www.politika.rs/scc/clanak/531192/Industrija-4-0-revolucija-ili-evolocija>. (04.09.2023).
- Vermont Secretary of State. 2019. „*Blockchains for Public Recordkeeping and for Recording Land Records*“, A White Paper of the Vermont State Archives and Records Administration. January 15th.
- World Bank Group, *Distributed Ledger Technology & Secured Transactions: Legal, Regulatory and Technological Perspectives – Guidance Notes Series Note 1: Collateral Registry, Secured Transactions Law and Practice*, May, 2020,
- World Bank Group, *Secured Transactions, Collateral Registries and Movable Asset-Based Financing Knowledge Guide*, November, 2019.

Nenad S. Tešić
University of Belgrade
Faculty of Law
nenad.tesic@ius.bg.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9101-7371

On Enforcement in Digital Assets

Abstract: *Digital assets are becoming increasingly important in today's society. Crypto currencies and crypto-tokens are considered as property by market participants and, more recently, by the courts. Recognition of the economic value of digital assets has also raised the issue of the possibility of forced execution on this subject – matter. As of 2020, digital property in the Republic of Serbia is regulated by a special law, including the collection of claims secured by digital assets. However, for the execution of unsecured claims on digital assets, the legislator refers to the general rules of the Law on Enforcement and Security. Such a legislative approach raises numerous dilemmas. It remains unclear: which enforceable title can be used as a basis for execution against digital assets; what kind of claims can be settled in this way; how the creditor has to specify the subject – matter of the enforcement; how to prevent the debtor from disposing of digital assets despite the commencement of enforcement procedure; how to secure the cooperation of debtors as well as third parties (i.e. custodians) in terms of information disclosure, transfer of private key etc.*

The very nature of crypto assets implies decentralisation, volatility and the ability to vanish (“disappearability”). These inherent characteristics make crypto-assets the challenging subject for enforcement. Accordingly the legal rules in this case should be fine-tuned in a way that is to a reasonable extent creditor-friendly in terms of efficiency, without neglecting the appropriate balance with the principle of proportionality in enforcement, as well as the compliance of enforcement agents' actions with fundamental rights and ethical principles, such as the protection of privacy etc.

Digital assets can easily be transferred – “in the blink of an eye” – from one account to another, from an online wallet to an offline wallet, from one owner to another or (divided into smaller parts) to multiple owners, from one digital assets to another, from one jurisdiction to several etc., which makes the enforcement process extremely complex and, in some cases, even impossible. Therefore, enforcement procedure on digital assets must be particularly urgent.

In this context, it is common for the creditor to request some form of interim measure – a pre-judgment attachment of digital assets – which the court should decide on in a short period of time.

Ideally, this measure should have global effect, not limited to a single state or jurisdiction. In legal literature, such a measure is generally referred to as a “worldwide freezing order”, which is intended to be universally enforceable without prior recognition by national courts. In addition, the law should allow the creditor to seek an injunction in respect of specific digital assets without identifying the holder(s) – in relation to unknown person(s).

Keywords: *Digital assets, Enforcement procedure, Unsecured claim, Freezing Order, Private key control.*

Датум пријема рада: 18.12.2023.

Датум прихватања рада: 3.1.2024.